

15.2.2021

EOAK/1760/2020

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Saksin**Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Johanna Koli****ENNALTA ILMOITTAMATON TARKASTUS 11.3.2020
JA ETÄTARKASTUS 5.10.2020, KOIVUPIHA****Lopullinen pöytäkirja**

Tarkastuskohde	Koivupiha, tehostetun palveluasumisen yksikkö, Joensuu, Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä Siun sote
Tarkastusajankohta	Ennalta ilmoittamaton tarkastus 11.3.2020 ja etäyhteyksin toteutettu ennalta ilmoitettu tarkastus 5.10.2020
Osallistujat EOAK:sta	11.3.2020: Lotta Hämeen-Anttila, vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Johanna Koli, notaari ulkopuolisena asiantuntijana Matleena Takaluoma, hoitotyön lehtori 5.10.2020: Lotta Hämeen-Anttila, vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Johanna Koli, vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Pia Wirta, vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Anne Ilkka, oikeusasiamiehensihteeri
Osallistujat tarkastuskohteesta	11.3.2020: palveluesimies ja vuorossa ollut henkilöstö 5.10.2020: palvelupäällikkö palveluesimies lähihoitaja A, Alatuva tiimi lähihoitaja B, Alatuva tiimi lähihoitaja C, Ylätuva tiimi lähihoitaja D, Ylätuva tiimi
Tarkastuksen tyyppi	OPCAT

Sisällys

1. TARKASTUKSEN TARKOITUS JA KULKU	3
2. TARKASTUSHAVAINNOT	3
2.1 Palvelun laatu ja sisältö	4
2.1.1 Hoito ja huolenpito	4
2.1.2 Terveysten- ja sairaudenhoito sekä kuntoutus	4
2.1.3 Suunterveyden hoito	6
2.1.4 Ravitsemus	6
2.1.5 Yöhoito.....	7
2.1.6 Ulkoilu ja aktiviteetit	7
2.1.7 Yhteistoiminta omaisten kanssa	8
2.1.8 Saattohoidon ja palliatiivisen hoidon toteuttaminen	8
2.1.9 Hoito- ja palvelusuunnitelmat.....	8
2.1.10 Vuorohoito	9
2.2 Yksikön omavalvonta	9
2.3 Tilat.....	10
2.4 Asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutuminen.....	11
2.4.1 Yleistä rajoitustoimenpiteiden käytöstä	11
2.4.2 Rajoitustoimenpiteiden käyttö Koivupihassa.....	13
2.5 Yhteydenpito omaisiin korona-aikana	14
2.6 Vuorohoitoasiakkaiden palvelukokonaisuus	15
2.7 Riittävä resursointi perusoikeuksien turvaamiseksi.....	16
2.7.1 Toimintayksikön henkilöstötilanne	16
2.7.2 Osaaminen ja koulutus	18
2.7.3 Yhteistyö ja moniammatillisuus.....	19
2.7.4 Johtaminen	19
3 APULASIOIKEUSASIAMIEHEN KANNANOTOT	20
4 TOIMENPITEET	26

1. TARKASTUKSEN TARKOITUS JA KULKU

Oikeusasiamiehen kansliasta tehtiin 11.3.2020 tarkastuskäynti ja 5.10.2020 etätarkastus Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystalouden kuntayhtymä Siun soten tehostetun palveluasumisen yksikkö Joensuuun Koivupihaan. Tarkastuksen tarkoituksena oli tutustua sosiaalihuollon asiakkaiden saamien palvelujen sisältöön ja laatuun sekä niiden muodostamaan palvelukokonaisuuteen, asiakkaiden itsemääräämisoikeuden toteutumiseen sekä asiakkaiden oikeuteen saada tarvitsemansa sosiaalityön palvelut. Etätarkastuksella kiinnitettiin huomiota palvelujen laatuun koronapandemian aikana sekä pandemian aiheuttamiin muutoksiin palveluissa. Lisäksi oikeusasiamiehen kanslian erityisenä tarkastusteemana vuosina 2020 ja 2021 on viranomaisien riittävä resursointi perusoikeuksien turvaamiseksi.

Oikeusasiamiehen kanslian edustajat kertoivat lyhyesti apulaisoikeusasiamiehen tehtävistä ja niihin liittyvistä oikeuksista. Tarkastajiin suhtauduttiin asiallisesti ja ystävällisesti.

Tarkastuskäynnillä 11.3.2020 tutustuttiin vuorohoitoyksikkö Metsolaan sekä talon yleisiin tiloihin. Tarkastuksella haastateltiin palveluesimiestä, vuorossa olevia hoitajia sekä kahta vuorohoidossa olevaa asiakasta.

Jatkotarkastuksella 5.10.2020 haastateltiin etäyhteyksiä käyttäen palveluesimiestä, palvelujohtajaa sekä neljää lähihoitajaa. Lisäksi yksikön vuorohoitovastaavaa haastateltiin erikseen puhelimitse. Jatkotarkastuksella haastateltiin yhteensä kuutta Koivupihan asiakasta tai asiakkaan läheistä puhelimitse. Lisäksi 11 omaista lähetti sähköpostia kokeuksistaan. Oikeusasiamiehen kansliaan toimitettiin myös yksi asiakastietoihin tehty kirjaus.

Tarkastajien havainnot esiteltiin apulaisoikeusasiamies Maija Saksli-nille. Tämän pöytäkirjan luonnos lähetettiin Siun soten ikäihmisten palvelujen viranomaisille. Siun soten antamat tarkennukset on huomioitu laadittaessa lopullista pöytäkirjaa.

2. TARKASTUSHAVAINNOT

Apulaisoikeusasiamies haluaa aluksi tuoda yleisesti esille sen, että tarkastushavainnoissa ja niiden perusteella annetuissa kannanotoissa jäävät usein myönteiset seikat vähemmälle huomiolle. Apulaisoikeusasiamies uskoo, että kaikkien tavoitteena on, että iäkkäät asiakkaat saavat ne tarvitsemansa palvelut, jotka heille lain mukaan kuuluvat ja että tavoitteena on toteuttaa palvelut laadukkaasti. Laillisuusvalvojan tarkastuskäynneillä pyritään arvioimaan asioita, joilla on merkitystä haavoittuvassa ihmisryhmässä olevien henkilöiden – kuten vanhusten – oikeuksien toteutumiseen ja kohteluun.

Apulaisoikeusasiamies kiittää Koivupihan asiakkaita ja heidän läheisiään yhteydenotoista oikeusasiamiehen kansliaan tarkastuksen

yhteydessä. Apulaisoikeusasiamies esittää kiitokset myös henkilöstölle hyvästä yhteistyöstä yhteydenottopyyntöjen välittämisessä.

Apulaisoikeusasiamies korostaa, että sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöillä on merkittävä rooli huonon kohtelun ennaltaehkäisyssä. Tämän vuoksi tarkastuksilla kiinnitetään erityistä huomiota menettelytapoihin, annettuihin ohjeisiin sekä työntekijöiden koulutukseen ja heidän mahdollisuuksiinsa toimia lainmukaisesti.

2.1 Palvelun laatu ja sisältö

2.1.1 Hoito ja huolenpito

Joensuun Koivupihassa on 53 tehostetun palveluasumisen paikkaa, joista 17 paikkaa käytetään tilapäiseen palveluasumiseen pääsääntöisesti omaishoitajien vapaapäivien aikana. Alatuvassa, eli talon toisessa kerroksessa sijaitsevat pitkäaikaisen palveluasumisen ryhmäkodit¹ (tiimit) Kotola, Ahola ja Tähtelä, ja kolmannessa kerroksessa eli Ylätuvassa ryhmäkodit Metsola ja Kurkela. Lisäksi talon neljännessä kerroksessa on palveluasumista ja tukiasuntoja.

Tarkastuksella tehtyjen havaintojen ja saatujen tietojen perusteella Koivupihassa annettavaa hoivaa leimaa hoitajien kiire. Hoitajat ovat ystävällisiä ja perushoito saadaan pääsääntöisesti toteutettua, mutta viriketoimintaa tai kuntoutusta ei ole tarjolla. Osa hoitajista kertoi kuntouttavan työtteen korostuvan, jolloin esimerkiksi asiakkaita avustetaan omien vaatteidensa pukemisessa, siirtymisessä yleisiin tiloihin syömään tai heidän kanssaan kävellään käytävällä. Osa hoitajista kertoi, ettei aika riitä muuhun kuin asiakkaiden perushoitoon. Asiakkaiden suihkupesut saatetaan jättää tekemättä, ja siirtää ne toiselle päivälle mahdollisimman pian toteutettavaksi, jos hoitajia puuttuu. Normaalitylanteessa pitkäaikaisten asukkaiden peseytymisestä huolehditaan kerran viikossa asuinhuoneen yhteydessä olevassa suihkutilassa ja saunaan on myös mahdollista päästä. Vuorohoidossa olevien pääsääntöisesti omaishoidon tuen asiakkaiden peseytymisiä ei lyhyillä kolmen päivän hoitajaksoilla toteuteta. Osalla omaisista oli käsitys, että asukkaiden vaippoja ei vaihdettaisi tarpeen mukaan vaan tietyn päiväkohtaisen määrän mukaisesti.

2.1.2 Terveyden- ja sairaudenhoito sekä kuntoutus

Lääkäri käy Koivupihassa kerran viikossa, ja tarvittaessa häneen saa yhteyden muulloinkin puhelimitse. Lääkärit ovat useimmiten yleislääkäreitä ja ovat vaihtuneet usein. Kotisairaalan asiakkaille lääkäri on ympärivuorokauden saatavilla. Korona-aikana lääkäriä konsultoidaan pääsääntöisesti puhelimitse.

¹ Tässä pöytäkirjassa käytetään sanaa ”ryhmäkoti” kuvaamaan Kotolaa, Aholaa, Tähtelää, Metsolaa ja Kurkelaa. Siun soten tarkastuksen jälkeen antamien tarkennusten mukaan Koivupihassa ei ole ryhmäkoteja vaan puhutaan tiimeistä.

Siun soten fysioterapeutti käy kerran viikossa Koivupihassa. Fysioterapeutin kuvattiin tuntevan asukkaat hyvin. Hän huolehtii muun muassa apuvälineasioista, ja pitää asukkaille jumppahetkiä ja käy heidän kanssaan talon kuntosalilla. Fysioterapeuttia voi konsultoida myös puhelimitse. Neljällä asukkaalla käy yksityinen fysioterapeutti veteraanikuntoutuksena.

Toimitettujen potilas-/asiakasturvallisuuden haittailmoitusten (HaiPro) mukaan Koivupihassa yleisimmät asiakkaalle tapahtuneet vaaratilanteet liittyvät lääkityksen vääränlaiseen antamiseen eli lääkityspoikkeamiin. Lääkehaittailmoitukset liittyvät väärän lääkkeen antamiseen, lääkkeiden antamatta jäämiseen ja siihen, että asukkaalle on annettu toisen asukkaan lääkkeitä. Hoitajan näkemyksen mukaan syy lääkehaittatapahtumiin on kiireessä ja rauhattomuudessa. Haastatellut hoitajat toivat esille, että lääkityspoikkeamia on tapahtunut erityisesti sijaisille, jotka eivät tunne asukkaita. Tarkastuksella haastateltujen hoitajien mukaan kaikista läheltä piti -tilanteista ei ehditä tehdä HaiPro-ilmoituksia.

Kun lääkepoikkeama on havaittu, tarkistetaan, minkälainen virhe on tullut. Tämän jälkeen soitetaan virka-aikana omalle lääkärille. Virka-ajan ulkopuolella käytössä on ollut koronaepidemian aikana geriatriin etäpäivystys iltaisin ja viikonloppuisin (arkisin kello 16 - 22 ja viikonloppuisin kello 10 - 18), ja muina aikoina soitetaan yhteispäivystykseen. Jos asiakkaan tila on huono, soitetaan ambulanssi tilanteen mukaan. Tapahtumasta kirjataan HaiPro, ja lisäksi tehdään asiakastietoihin kirjaus. Myös omaiselle tiedotetaan tapahtuneesta.

Siun soten valvontapäällikön käynnin 9.8.2019 raportissa mainitaan seuraavaa:

”Yksikössä on lääkärin allekirjoittama lääkehoitosuunnitelma. Yksikön lääkehoitosuunnitelmaa voisi tarkentaa PKV-lääkkeiden osalta (missä huumausaineita sisältävät lääkkeet säilytetään? kulutuskorttikäytäntö jne.)

Hoitohenkilökunnan lääkeluvista puuttuvat lääkärin allekirjoitukset. Esimies huolehtii asian kuntoon. Lääkeluvat ovat voimassa vasta, kun niissä on lääkärin allekirjoitus. Osalla on teorioiden suorittaminen ja näyttöjen anto meneillään. Suurella osalla ajan tasalla. Esimies on laatinut koosteen suorituksista.

Yksikön lääkekaapeissa ei ole erillistä lokeroa huumausaineiksi luokiteltaville lääkkeille, eikä kulutuskortteja ole käytössä. THL:n Turvallinen lääkehoito-oppaan mukaan N-lääkkeet tulee säilyttää muista lääkkeistä erillään (esim. erillinen lukittava laatikko lääkekaapissa). Yksiköstä saadun Lääkekaapin-/huoneen tarkastusmuistion mukaan kehitettävää on hieman myös muilta osin turvallista lääkehoitoa ajatellen (esim. lämpötilojen seurannassa ja tilan rauhallisuudessa).

Kirjaamisessa yksikössä ollut esimiehen mukaan petrattavaa, mutta siitä on puhuttu ja sitä kehitetty. Että esimerkiksi lääkkeiden vaikutusta

arvioitaisiin ja kirjattaisiin.”

Apulaisoikeusasiamiehen määrämällä tarkastuksella mukana olleen hoitotyön asiantuntijan mukaan työyksikössä olisi otettava käyttöön lääkehoidon varmistukseen liittyvät toimenpiteet, kuten kaksoistarkastus ja asiakkaan henkilöllisyyden varmistaminen ennen jokaista lääkkeenottoa.

Siun sote täydensi pöytäkirjan tietoja tarkastuksen jälkeen seuraavasti:

Koivupihassa on sovittu, että ensisijaisesti lääkeluvalliset vakituiset henkilöt tai pitkäaikaiset sijaiset toteuttavat lääkehoitoa. Koivupihan lääkehoitosuunnitelma on päivitetty 18.11.2020. Suunnitelmaan on tarkennettu huumausaineita sisältävien lääkkeiden säilytys ja kulutuskorttikäytäntö. Huumausaineiksi luokiteltaville lääkkeille on lukollinen kaappi molemmissa kerroksissa: Ylätuvassa ja Alatuovassa. Kulutuskortit, lämpötilaseuranta ja kaksoistarkastus on käytössä. Asukkailla on tunnisterannekkeet käytössä.

2.1.3 Suunterveyden hoito

Koivupihassa on käynyt hammaslääkärin ja suuhygienistin kiertävä yksikkö tarkastamassa kaikkien asukkaiden suunterveyden hoidon ja antamassa siihen ohjeita. Hoitajien mukaan käynnin jälkeen suunhoitoon on kiinnitetty enemmän huomiota. Koivupihassa on ollut suunhoitovastaava nimettynä. Suuhygienisti käy Koivupihassa kerran vuodessa tarkastamassa vakituisten asukkaiden suun terveyden. Lisäksi jos asukkaalla on kipuja, voidaan suuhygienisti pyytää käymään.

Suunterveydenhoidosta ja hammasten pesusta ei ollut vuoroahoitoasiakkaiden päivittäiskirjauksissa mainintoja. Hampaiden pesua ei kirjata erityisesti muutoin kuin jos siinä on poikkeamaa. Henkilöstön haastattelujen perusteella suunhoidosta tingitään, jos henkilöstössä on vajausta. Hampaat pyritään pesemään aamuin illoin, ja samoin proteesit hoidetaan. Kaikki hoitajat eivät kuitenkaan pidä suunhoitoa tärkeänä, mistä johtuen asukkaan hampaat voivat jäädä harjaamatta muutamaksi päiväksi. Ksylitolipastilleja jaetaan ruokailun jälkeen niille asukkaille, joilla on omat hampaat. Hampaiden hoito on henkilöstön mukaan haasteellista. Kaikki asiakkaat eivät aina halua avata suuta, jotta hampaita voisi pestä.

2.1.4 Ravitsemus

Koivupihan ruokapalvelun ja siivouksen toteuttaa Siun Soten tytäryhtiö Polkka Oy. Asukkaiden ruoka-ajat ovat 7.30 - 8.30, 11.45, 16 ja 18.30. Iltapalan ja aamiaisen välille jää siten 13 - 14 tuntia.

Hoitajien mukaan Koivupihassa on huomattu asukkaiden yöpaaston olevan pitkä. Iltapalan ajankohta määrittyy henkilöstön työvuorojen mukaan. Hoitajien tulee hoitaa tiskaukset iltapalan jälkeen, joten vuorossa tulee olla kaksi henkilöä. Koska yksikössä on klo 20 alkaen

yksi hoitaja ryhmäkotia kohden, ei viimeisimmän aterian ajankohtaa voi myöhentää. Hoitajien mukaan ruokaa kuitenkin annetaan myös iltajaamupalan välillä, jos asukkaalla on nälkä. Asukkaat menevät hoitajien mukaan aikaisin nukkumaan, eikä senkään vuoksi olisi tarvetta myöhentää iltapalan ajankohtaa.

Alatuvassa niitä pitkäaikaisia asukkaita, jotka tarvitsevat apua ylösnousuun ja liikkumiseen, ei aina ehditä auttaa siirtymisessä. Tällöin hoitajat vievät ruoan asukkaan huoneeseen, jossa tämä syö yksin.

2.1.5 Yöhoito

Koivupihan neljässä kerroksessa on yhteensä kaksi yöhoitajaa. Koivupihan 49 asukkaan luona käydään säännöllisesti. Yövuorossa olevat hoitajat tekevät yökäynnit kerroksissaan yksin, mutta auttavat toisiaan kahden hoitajan apua tarvitsevien hoidossa. Tällöin hoitaja voi olla poissa kerroksesta noin tunnin verran.

2.1.6 Ulkoilu ja aktiviteetit

Koivupihassa ei järjestetä asukkaille säännöllistä ulkoilua. Ulkoilun puute ja virikkeettömyys toiminnassa välittyivät vahvasti asiakkaiden ja heidän läheistensä sekä henkilöstön haastatteluissa ja vuoroahoitoasiakkaiden kirjauksissa.

Koivupihan asukkaille ulkoilua on järjestänyt Lions Club. Koronapandemian aikana se on jäänyt tauolle, ja ulkoilu on ollut mahdollista asukkaille kesästä lähtien omaisten avustuksella. Ulkoilu oli kesäaikana mahdollista, kun oli kesätyöntekijöitä, ja tällöin ulkoilun toteutumista seurattiin. Henkilöstön mukaan silloin, jos vuorossa on kolme hoitajaa, voi yksi lähteä asukkaiden kanssa ulkoilemaan. Silloinkaan kaikki asukkaat eivät pääse ulos. Koivupihan kaikissa kerroksissa on käytössä parvekkeet, joita asukkaat ovat käyttäneet ohjattuna tai valvottuna. Tarkastuksella ei selvinnyt kuinka usein asukkaat tosiasiallisesti ulkoilevat hoitajien avustamana.

Pappi käy Koivupihassa kerran viikossa. Korona-aikana noin maaliskuusta lokakuuhun 2020 käynnit olivat tauolla, ja tarkastuksen aikaan oli tiedossa, että käynnit alkaisivat uudelleen.

Ennen korona-aikaa talossa alakerrassa olevassa tilassa on järjestetty asukkaille suunnattua ohjelmaa ja esimerkiksi kuorojen lauluesityksiä juhlapäivinä. Korona-aikana ulkopuolisten toimijoiden järjestämä viriketoiminta on ollut tauolla. Tarkastuksella ei tullut esille, että asukkaille olisi järjestetty korvaavia aktiviteetteja. Hoitajat kuvasivat, etteivät ehdi järjestää virikkeitä asukkaille. Kesällä oli ollut kesätyöntekijöitä, jotka ”laulatti ja leikitti”.

Siun sote täydensi pöytäkirjan tietoja tarkastuksen jälkeen seuraavasti:

Koivupihassa on kaksi viriketoiminnan vastaavaa, joista toinen on muistihoidajakoulutuksen käynyt. Hoitajien antama viriketoiminta ei ole

kuitenkaan vakiintunut ja ollut suunnitelmallista, vaan tilanteenmukaista. Korona-aikana henkilökuntaa on ollut niin sanotussa SISU-työssä (työkykyyn perustuva kevennetty määräaikainen työ), jolloin työnkuvana on ollut asukkaiden ulkoilutus ja aktiviteetit, ajan antamista asukkaille ja keskustelua.

2.1.7 Yhteistoiminta omaisten kanssa

Omaisten yhteydenottojen perusteella läheiset eivät ole osallisena asiakkaiden hoito- ja palvelusuunnitelman tekemisessä. Osa omaisista toi esille, ettei heitä kuunnella toiminnan kehittämismielessä. Yksikään omaisista ei muistanut, että heiltä olisi pyydetty palautetta.

Osa omaisista toi esille, että on saanut tietoa yksikön toiminnan muutoksista yksittäisiltä hoitajilta. Esimerkiksi osaston muuttumisesta pitkäaikaisosastosta vuorohoitoyksiköksi ei ole tiedotettu muutoin.

Tarkastuksen yhteydessä oikeusasiamiehen kansliaan yhteyttä ottaneet omaiset toivat esille, etteivät tiedä läheisensä omahoitajaa. Yhteydenpito rajoittui kysyttäessä vastaamiseen, jolloin omaisen aktiivisuudella on merkitystä siihen, miten he saavat tietoa ja miten heidän näkemyksiään läheisensä hoidosta kuullaan. Omaiset toivat esille suuren roolinsa virikkeiden ja etenkin ulkoilutuksen järjestämisessä ja toteuttamisessa. Henkilöstö on omaisten mukaan pääsääntöisesti ystävällistä, mutta kiireistä. Sijaisten ja vaihtuvien hoitajien vuoksi omaiset eivät koe saavansa aina luotettavaa tai oikeaa tietoa läheisensä voinnista.

Siun sote täydensi pöytäkirjan tietoja tarkastuksen jälkeen seuraavasti:

Lähtökohtana on, että omaiset ovat mukana asukkaan hoito- ja palvelusuunnitelmien tekemisessä ja heillä on siten mahdollisuus esittää toiveita omaisensa hoitoon ja hoivaan. Samalla he saavat tietoonsa omahoitajan.

2.1.8 Saattohoidon ja palliatiivisen hoidon toteuttaminen

Koivupihan asukkaiden saattohoito järjestetään tarvittaessa kotisairaalan avulla. Lisähenkilöstöä ei saattohoitotilanteissa järjestetä vuoroihin. Henkilöstön mukaan pitkäaikaisten asukkaiden hoitolinjaukset ovat ajan tasalla ja kirjattuina.

2.1.9 Hoito- ja palvelusuunnitelmat

Tarkastukseen liittyen pyydettiin vuorohoidossa olevien asiakkaiden hoito- ja palvelusuunnitelmat. Niitä ei Koivupihassa ollut saatavilla. Vuorohoitoasiakkaille ei Koivupihassa tehdä palvelusuunnitelmia. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan Koivupihan käytössä ei ole Siun soten asiakasohjauksessa mahdollisesti tehtyä hoito- ja palvelusuunnitelma. Toimitetuissa kymmenen asiakkaan päivittäiskirjauksissa ei ollut kirjattuna hoitajaksojen tavoitteita. Yhdessä kirjauksessa oli maininta omaisen esille ottamasta

muuttuneesta palvelutarpeesta, jossa vuorohoitoyksikön hoitaja oli avustanut ja ohjannut omaista.

2.1.10 Vuorohoito

Vuorohoitoa järjestetään Koivupihassa pääsääntöisesti omaishoidon tuen asiakkaille omaishoitajien lakisääteisten vapaapäivien ajaksi. Paikkoja on yhteensä 17, Metsolassa 11 ja Kurkelassa 6. Koivupihassa hoidetaan toimintakyvyltään ja hoivan tarpeiltaan erilaisia iäkkäitä henkilöitä. Muistisairautta sairastavat asiakkaat, jotka oireilevat aggressiivisella käytöksellä, ovat vuorohoitovastaavan mukaan haastava asiakasryhmä yksikköön. Heidän kohdallaan on tullut esille kokemusta, ettei alueelta löydy heille sopivaa hoitopaikkaa.

Vuorohoidon asiakkaat kuvasivat olevansa hoitojaksolla ”säilössä”. Osa asiakkaista ei tahtoisi mennä hoitojaksolle, mutta omaishoitajan vapaapäivien järjestymisen vuoksi he kokivat olevansa pakotettuja menemään. Hoitajia asiakkaat kuvasivat ystävällisiksi. Hoitajien kuvattiin myös ”lentävän” tai ”juoksevan”.

Vuorohoidossa ei järjestetä säännönmukaisesti ja suunnitellusti viriketoimintaa, ja osa asiakkaista toi esille, ettei heillä ole keskusteluseuraa. Tarkastuskäynnillä osa asiakkaista istui yhteisissä tiloissa ruokailemassa, ja osa heistä oli siirtynyt omiin huoneisiinsa.

2.2 Yksikön omavalvonta

Omavalvontaa toteutetaan ammattihenkilöiden henkilökohtaisena itseensä kohdentuvana omavalvontana, palvelutuottajien omavalvontana sekä järjestämistä vastuussa olevien kuntien omavalvontana (järjestämistä vastuuseen liittyvä valvonta). Omavalvonnan tavoitteena on, että toimintayksiköissä toteutetaan suunnitelmallista oman toiminnan arviointia ja valvontaa, jolla varmistetaan asiakas- ja potilasturvallisuus ja palveluiden laatu. Omavalvonnalla on tarkoitus ehkäistä epäkohtia ja puuttua niihin viiveettä. Omavalvonnan avulla palveluntuottajilla ja järjestäjillä on mahdollisuus johtaa, seurata ja arvioida toimintaansa reaaliaikaisesti ja puuttua havaittuihin epäkohtiin ja vaaratekijöihin heti.

Valvira on uudistanut omavalvonnan suunnittelua ohjaavan omavalvontalomakkeen² sisällön vastaamaan muuttunutta lainsäädäntöä. Päivityksessä korostetaan omavalvontasuunnitelman toimeenpanoa; niitä toimintayksiköiden ja palveluiden käytäntöjä, joilla riskienhallintaa toteutetaan käytännössä. Hyvin toteutettu omavalvonta ja riskienhallinta edellyttävät myös poikkeuksellisissa olosuhteissa, että ohjeet on laadittu kirjallisesti ja vastuuhenkilöt nimetty.

Koivupihan omavalvontasuunnitelma on näkyvillä kerroksien ilmoitustauluilta. Se on päivitetty vs. palvelujohtajan allekirjoituksella 1.7.2019.

² Ks. <https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/sosiaalihuollon-valvonta/omavalvonta>

Koivupihan omavalvontasuunnitelmassa tuodaan esille vuoden 2017 Siun soten painopistealueita sekä viitataan samana vuonna tehtäviin Siun soten palautejärjestelmään sekä Valviran ja THL:n kyselyihin.

Omavalvontasuunnitelmassa on kuvattu perusteet ilmoitusmenettelyyn henkilöstön havaitsemista epäkohdista tai epäkohdan uhista sosiaalihuollon toteuttamiselle. Toimintaohjeen ja ilmoituslomakkeen mainitaan olevan omavalvontasuunnitelman liitteenä, mutta sitä ei ole mukana tarkastuksen yhteydessä toimituissa materiaaleissa. Epäkohtailmoituksia ei myöskään toimitettu.

Haastateltu henkilöstö kuvasi, että he puuttuisivat, jos olisi näkyvästi epäkohtia tai asiatonta käytöstä. Ensin he kysyisivät toisen hoitajan mielipidettä tilanteesta ja sen jälkeen veisivät tiedon esimiehelle. Hoitajien mukaan myös asukkailta tulee palautetta, jos hoidossa on epäkohtia.

2.3 Tilat

Koivupihassa on sisäpiha, jossa voidaan järjestää esimerkiksi grillaushetkiä tai laulutuokioita.

Koivupihan 1. kerroksessa on ravintola Kantarelli, kirjastohuone ja ryhmätila, joita voi varata Seniorineuvonta Ankkurin kautta. Ryhmätila on tarkoitettu järjestöille tai ohjelman esittäjille Koivupihan asukkaille.

Ryhmäkodeissa (tiimeissä) on omat oleskelu- ja ruokailutilat. Koivupihan kaikissa kerroksissa on parvekkeet. Asukkaiden käytössä olevat saunatilat sijaitsevat 2. ja 3. kerroksessa. Koivupihan asukkailla on oman huoneen yhteydessä omat wc- ja suihkutilat.

Koivupihassa hoitajien kirjaamiseen tarkoitettu toimisto sijaitsee kerroksissa ryhmäkotien (tiimien) ulkopuolella. Myös hoitajien taukotilat ovat erillään asukkaiden tiloista. Iltapäiväaikaan tehdyllä tarkastuksella havaittiin tilanteita, joissa hoitaja joutui poistumaan ryhmäkodista, ja asiakkaat jäivät ilman valvontaa muutamiksi minuuteiksi kerrallaan.

Koivupihassa on käytössä hälytysjärjestelmä, jossa asukkailla on rannekkeessa hälytysnappi, jolla voi kutsua hoitajan tarvittaessa. Haastelluista omaisista osa totesi, ettei ranneke ole toimiva asukkaiden avun pyytämiseen esimerkiksi sen jäykkyyden tai henkilön pitkälle edenneen muistisairauden vuoksi.

Asukkaat eivät saa huoneidensa ovia tarkastuksella saatujen tietojen mukaan lukkoon itse. Yksiköiden ovet sekä talon alaovi ovat lukossa. Henkilöstö avaa asiakkaille ja vierailijoille ovet. Osa asukkaiden omaisista kertoi toimintatavan olevan hankala.

Hoitajat kertoivat, että Tähtelässä neljän asukkaan kohdalla toimitilat ovat epäkäytännölliset, sokkeloiset ja jopa vaaralliset huonokuntoisten

henkilöiden hoitamiseen. Hoitajat kuvasivat, että tilat ovat sellaiset, että ne edellyttävät, että hätätilanteessa asukkaat pystyvät kävelemään ulos. Hoitajien mukaan asiasta on puhuttu palavereissa ja se on tiedostettu ongelma.

2.4 Asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutuminen

2.4.1 Yleistä rajoitustoimenpiteiden käytöstä

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 8 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan.

Rajoitustoimenpiteestä on kysymys silloin, kun toimenpiteellä puututaan vanhuksen perusoikeuksiin, kuten liikkumisvapauteen ja itsemääräämisoikeuteen. Perusoikeuden rajoittamisen perusteiden tulee olla hyväksyttäviä ja rajoituksen tulee olla painavan tarpeen vaatima. Rajoitusten on oltava suhteellisuusvaatimuksen mukaisia. Tämä tarkoittaa, että rajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Perusoikeuden rajoitus on sallittu ainoastaan, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvien keinoin. Rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on välttämätöntä.

Oikeusasiamiehen käytännössä on sosiaali- ja terveydenhuollon osalta korostettu mm. seuraavia näkökohtia:

- Sosiaalihuollon asiakkaan itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa niin pitkälle kuin mahdollista.
- Rajoitustoimenpidettä saa käyttää vain viimesijaisena keinona.
- Toimenpiteen on oltava eettisesti perusteltavissa ja se on suoritettava henkilön ihmisarvoa kunnioitten.
- Henkilökunnan puute ei oikeuta asiakkaan rajoittamiseen.
- Ennen toimenpidettä on mahdollisuuksien mukaan kuultava asiakasta sekä itsemääräämiskyvyttömän asiakkaan laillista edustajaa tai terveydenhuoltoon liittyvän toimenpiteen osalta hoitoon potilaslain 6 §:n mukaan osallistuvaa omaista.
- Toimenpiteen on perustuttava lääkärin päätökseen, joskin henkilökunta voi kiireellisessä tilanteessa aloittaa sen suorittamisen.
- Toimenpide on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätön.
- Henkilön tilaa on seurattava toimenpiteen luonteen ja henkilön terveydentilan edellyttämällä tavalla.

Perustuslain ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaan rajoitustoimenpiteiden on perustuttava lakiin, joka on riittävän täsmällinen ja sisältää asianmukaiset oikeussuojakeinot. Sosiaalihuollon lainsäädännössä ei ole vanhustenhuollon

palveluasumisen asiakkaiden liikkumisvapauden, itsemääräämisoikeuden tai muiden perusoikeuksien rajoittamiseen oikeuttavia säännöksiä. Tartuntatautiin liittyvien rajoitusten osalta on noudatettava tartuntatautilaissa olevia säännöksiä. Asiaan soveltuvaa lainsäädäntöä on koottu tämän pöytäkirjan liitteeksi (liite nro 3).

Myös muissa kuin tartuntatautiin liittyvissä tilanteissa rajoitukset saattavat kuitenkin olla välttämättömiä asukkaiden hoidon ja turvallisuuden varmistamiseksi silloin, kun muut keinot eivät ole riittäviä. Tällöin rikoslain 4 luvussa säädetyt pakkotila tai hätävarjelu, saattavat oikeuttaa toimenpiteiden käyttöön.

Hätävarjelu on sallittu ”välittömästi uhkaavan oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi”. Pakkotila merkitsee puolestaan sitä, että välittömän ja pakottavan vaaran torjumiseksi tarpeellinen teko on sallittu, jos teko on kokonaisuutena arvioiden puolustettava, kun otetaan huomioon pelastettavan edun ja teolla aiheutetun vahingon ja haitan laatu ja suuruus, vaaran alkuperä sekä muut olosuhteet.

Pakkotilassa suojataan siis arvokkaana pidettävää etua – kuten henkilön tai muiden henkilöiden terveyttä, turvallisuutta tai ihmisarvoa – joten se edellyttää etujen välistä punnintaa. Vaaran torjumiseksi suoritettun teon on lisäksi oltava kokonaisuutena arvioiden puolustettava.

Lisäksi oikeusasiamiehen ratkaisuisissa on katsottu, että silloinkin kun hätävarjelun tai pakkotilan soveltamisedot ovat olemassa, eräänlaisena lisästandardina on otettava huomioon terveydenhuollon ammattihenkilöstöä ohjaavat normistot. Niistä saattaa johtua lisävaatimuksia teon puolustettavuutta arvioitaessa, kuten vaatimus lääketieteellisesti perustellusta toimenpiteestä ja vaatimus ihmisarvoa loukkaavien toimenpiteiden kiellosta (ns. kaksoisstandardi), ks. dnro 85/2004 (www.oikeusasiamies.fi).

Rajoitus ei siten saa mennä pidemmälle kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeuteen. Tavoitteena tulee aina olla sellaisen toimintatavan löytäminen, joka mahdollisimman hyvin toteuttaa sekä turvallisuuden että perusoikeuksien vaatimukset. Rajoitustoimenpiteen käyttö tulee lopettaa heti, kun se ei enää ole välttämätöntä.

Eräissä tapauksissa rajoitukset voivat myös perustua sosiaalihuollon asiakkaan tai potilaan omaan suostumukseen edellyttäen, että henkilö kykenee ottamaan asiaan kantaa. Henkilö voi milloin tahansa peruuttaa suostumuksensa.

Sen sijaan henkilön omainen ei voi antaa hänen puolestaan suostumusta rajoitustoimenpiteisiin. Potilaan omaista tai läheistä on kuitenkin kuultava silloin, kun potilas ei itse kykene ottamaan kantaa asiaan (ks. myös Valviran ohje Liikkumista rajoittavien turvavälineiden käyttö”, päivitetty 27.1.2020).

Rajoituksen kohteena olevan henkilön tilaa on seurattava toimenpiteen luonteen ja henkilön terveydentilan edellyttämällä tavalla.

Rajoitustoimenpiteen syy, luonne ja kesto sekä arvio sen vaikutuksesta henkilön hoitoon samoin kuin toimenpiteen määränneen lääkärin ja suorittajien nimet on kirjattava (potilasasiakirja-asetus 298/2009, 12 § ja laki sosiaalihuollon asiakirjoista 254/205, 4 §).

2.4.2 Rajoitustoimenpiteiden käyttö Koivupihassa

Hoitajat kertoivat, että rajoitustoimenpiteinä Koivupihan joillain asukkailla on käytössä pyörätuolissa turvavyö. Yksittäinen lupa sitomiseen sängyssä on, mutta sitä ei ole hoitajien mukaan tarvinnut käyttää. Joillain vuorohoitoasiakkailla on käytössä hygienihaalari, joihin on lääkärin lupa. Siun soten valvontapäällikön raportissa 2019 todetaan, että lääkäri on tehnyt rajoittamispäätökset, ja tavannut asiakkaat. Sängynlaitojen ylös nostamisesta ei kuitenkaan ole tehty päätöksiä ”vielä”. Hoitajien mukaan osa asukkaista haluaa itse sängynlaidat nostettavaksi ylös.

Koivupihassa on käytössä Siun soten ohjeet COVID 19 -viruksen varalta. Lisäksi yksikössä on oma 2.4.2020 päivätty Asumispalvelujen yksikkökohtainen suunnitelma Covid -19 tilanteessa -ohje. Ohjeessa ei ole mainintaa, että ainoastaan kunnan tai sairaanhoitopiirin kuntayhtymän virkasuhteinen tartuntataudeista vastaava lääkäri voi päättää asukkaan karanteenista tai eristämisestä. Ohjeessa mainitaan kahdesti eristämisestä:

”Epäile aina COVID -19 infektiota, kun henkilöllä on yksi tai useampi akuutin hengitystieinfektion oire: kuume JA/TAI yskä JA/TAI hengenahdistus. Myös epätyypilliset oireet ovat mahdollisia. Eristä asukas ja kerro epäilystäsi muille hoitajille välittömästi. Merkitse eristysasukkaan huone pisara- ja kosketusvarotoimiohjeella.”

”Yhden asukkaan sairastuessa eristetään asukas omaan asuntoonsa, jossa hänet hoidetaan voimassa olevan COVID -19 ohjeen mukaan. Näin menetellään jokaisessa yksikössä kerroksissa 2-4. Huoneessa puhtaat tarvikkeet pidetään erillään kontaminoituneista hoitotarvikkeista ja jätteistä. Jos yksi eristetty asukas, asukasta hoitaa vain yksi vuorossaan oleva hoitaja huomioiden covid-19 eristysohjeet. Päivän aikana kyseinen hoitaja hoitaa ainoastaan eristysasukasta.”

Sitä vastoin Siun soten 9.4.2020 päivätyssä Covid 19 infektion torjunta Siun soten ikäihmisten toimialueella -ohjeistuksessa on sivulla 13 seuraava maininta ympärivuorokautisen asumispalveluihin kohdennetussa ohjeessa:

”Tartuntatautilain perusteella tartuntataudin leviämisen estämiseksi voidaan asukkaan liikkumista rajoittaa. Mikäli asukkaan liikkumisen rajoittamista tarvitaan, tarvitaan

siihen viranhaltijapäätös. Yksiköstä vastaava lääkäri voi tehdä 3 vrk päätöksen, sen jälkeen päätöksen tekee Siun soten tartuntatautilääkäri. Virka-ajan ulkopuolella ota yhteyttä päivystysapuun 116117 ja selosta tilanne liikkumisrajoittamisen voimaan saattamiseksi.”

Tarkastuksella ilmeni, että koronaepidemiaan liittyviä ohjeita on tullut paljon, ja ne vaihtuivat usein. Ohjeet tulivat Siun sotesta, ja ne perustuivat THL:n ohjeisiin. Hoitajat kertoivat, että ohjeistukset ovat henkilöstön saatavilla Siun soten sisäisen verkkosivuston kautta ja niitä on lähetetty sähköpostitse. Lisäksi ohjeita on käyty läpi esimiehen kanssa palavereissa, ja ne on myös tulostettu näkyville. Tarvittaessa hygieniahoitajalta on kysytty varmistusta ohjeiden tulkintaan.

Valvira on lähettänyt syyskuussa 2020 kunnille yhteistyössä aluehallintovirastojen kanssa laaditun ohjeen, jossa se muistuttaa kuntia ja palveluntuottajia siitä, ettei perustuslain mukaisia kansalaisten perusoikeuksia tarpeettomasti ja lainvastaisesti rajoiteta. Palvelujen tuottajien tulee huomioida, että vaikka tartuntojen ehkäisy on keskeisen tärkeää COVID-19 -tilanteessa, on rajoittamista koskien noudatettava voimassa olevaa lainsäädäntöä.³

2.5 Yhteydenpito omaisiin korona-aikana

Keväällä 2020 Koivupihassa kiellettiin omaisten vierailut STM:n ja THL:n ohjeiden perusteella koronapandemian vuoksi. Saattohoitotilanteessa omaisille oli tarjottu mahdollisuutta läsnäoloon. Kesäkuusta 2020 lähtien vierailut sallittiin ulkona 15 minuutin mittaisina. Tällöin vierailuista pyydettiin sopimaan etukäteen, ja henkilökunta avusti asukkaan tapaamiseen. Vierailijoilla piti olla suun- nenäsuojat, ja alkuun piti olla hoitaja mukana valvomassa suojainten käyttöä sekä etäisyyden pitämistä. Myöhemmin sallittiin noin puolen tunnin mittaiset vierailut myös sisällä, jolloin vierailijoiden määrää rajoitettiin kahteen henkilöön. Vierailuista etukäteen sovittaessa henkilöstö myös kartoittaa puhelimitse, onko läheisillä hengitystieoireita tai ovatko he olleet ulkomailla. Henkilöstö opastaa omaisia käsihygieniassa, suojautumisessa sekä turvavälien pitämisessä.

Henkilöstön mukaan sekä omaisten yhteydenottojen perusteella osa läheisistä on pitänyt vierailurajoituksia perusteltuina ja osa ei. Hoitajien läsnäolon tarvetta tapaamisilla kesäaikana sekä suun- nenäsuojan käyttöä on kyseenalaistettu. Hoitajien mukaan osa omaisista riisuu suun- nenäsuojan läheisensä huoneeseen päästyään. Omaisten käynnit ovat vähentyneet. Henkilöstön mukaan asukkaat kyselivät omaistensa perään alkuun, mutta sittemmin kysely on laantunut. Jos asukas nostaa läheisensä puheessaan esille, hoitajat soittavat tälle asukkaan kanssa yhdessä. Omaiset ovat myös lähettäneet paketteja asukkaille. Kaikki asukkaat eivät pysty kommunikoimaan puhelimitse. Yhden asukkaan kanssa omahoitaja on oman puhelimensa välityksellä

³ Ks. https://www.valvira.fi/documents/14444/326610/Perusoikeudet_ohje.pdf/a67c563a-6f1b-eb56-c14b-42d09f6819b1?t=1599048634739

soittanut videopuheluita omaisille. Koivupihalla ei ole videopuheluita varten välineitä. Hoitajien mukaan, jos yksikössä olisi sopivia puhelimia videopuheluihin, niitä käytettäisiin useamman asukkaan kanssa yhteydenpitoon läheisten kanssa.

Etätarkastuksen aikaan yksikön alaovet olivat lukossa, ja ulkopuolisia ei päässyt taloon. Omaisille vierailurajoituksista tiedotetaan soittamalla sekä yksikön alaovella olevilla tiedotteilla.

2.6 Vuorohoitoasiakkaiden palvelukokonaisuus

Vuorohoitoa järjestetään Koivupihassa pääsääntöisesti omaishoidon tuen asiakkaille omaishoitajien lakisääteisten vapaapäivien ajaksi. Jaksot ovat kolmesta vuorokaudesta viikkoon, ja toistuvat enimmillään joka neljäs viikko (1 viikko hoidossa ja 3 viikkoa kotona). Vuorohoitoa myönnetään myös asiakkaille, joiden omainen on mukana hoidossa, vaikkei tämä olisikaan sopimusomaishoitaja. Lisäksi tilapäistä palveluasumista järjestetään sosiaalisissa kriisitilanteissa ja vuorohoitovastaavan mukaan myös kotihoidon jaksamisen tukemiseksi. Asiakkaiden palvelutarpeen arvioinnit tehdään palveluohjauksessa. Omaishoitajien lakisääteisten vapaapäivien ajaksi myönnettävistä jaksoista päätökset tekee omaishoidon palveluohjaaja. Muiden hoitajaksojen osalta Koivupihan vuorohoitovastaavana työskentelevä lähihoitaja valmistelee päätökset palveluesimiehen päätettäväksi.

Hoitajakset voivat olla keskisellä alueella enintään 7 vuorokauden mittaisia. Aiemmin oli myönnetty myös kahden viikon jaksoja, mutta niitä lyhennettiin, koska kaikille ei voitu tarjota niin pitkiä jaksoja. Kotiutuessaan vuorohoitajaksoilta asiakas saa seuraavan jakson ajankohdan mukaansa. Toiveita ajankohdalle voi esittää, mutta niitä ei välttämättä voida toteuttaa. Mikäli asiakas odottaa pitkäaikaista tehostetun palveluasumisen paikkaa, pyritään tilannetta tukemaan lisäpäivillä esimerkiksi tarjoamalla toisen asiakkaan peruuntunutta hoitajaksoa paikkaamaan.

Muiden kuin omaishoidon tuen asiakkaiden kohdalla palveluohjaajat eivät yleensä lupaa hoitajaksoa eivätkä tee siitä päätöstä. Palveluohjaajat laittavat vuorohoitovastaavalle tiedon suosittelevansa palvelutarpeen arvioinnin perusteella vuorohoitoa. Vuorohoitovastaava ottaa asiakkaaseen yhteyttä ja järjestää hoitajakson käytännössä. Vuorohoitovastaavan mukaan hoitajakset näissä tilanteissa ovat yleensä viiden vuorokauden mittaisia.

Tarkastuksen yhteydessä Koivupihasta pyydettiin toimittamaan otos tietynä aikana vuorohoidossa olleiden asiakkaiden hoito- ja palvelusuunnitelmista. Toimitetut asiakirjat olivat päivittäisseurantaa, eikä niistä ollut nähtävissä hoitajakson tavoitteita. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan Koivupihan henkilöstöllä on pääsy asiakastietojärjestelmässä olevaan asiakkaan palvelutarpeen arviointiin.

Tarkastuksella saatujen tietojen mukaan muilla Koivupihan asiakkailla

kuin omaishoidon tukea saavilla ei ole sosiaalihuoltolain mukaista omatyöntekijää.

2.7 Riittävä resursointi perusoikeuksien turvaamiseksi

2.7.1 Toimintayksikön henkilöstötilanne

Koivupihassa työskenteli tarkastuksen aikaan palveluesimies, 3 sairaanhoitajaa, 25,5 lähihoitajaa ja 1 osastoapulainen. Lisäksi kaksi vakituista hoitajaa sijaistavat vuosilomat, jotka henkilöstö pitää perätysten. Jatkotarkastuksella saatujen tietojen mukaan toteutuneet hoitajamitoitukset Koivupihassa olivat 0,69 vuonna 2018 ja 0,74 vuonna 2019. Tarkastuksen aikaan mitoitus oli 0,53.

Hoitajat tekevät kolmivuorotyötä. Päiväaikaan Alatuvassa on yhteensä neljä hoitajaa, kaksi hoitajaa Aholassa ja kaksi Kotolassa. Myös Ylätuvassa on neljä hoitajaa, kaksi hoitajaa Kurkelassa ja kaksi hoitajaa Metsolassa. Tiimin toinen iltavuorossa oleva hoitaja lähtee klo 20, jolloin yksikköön jää yksi hoitaja iltavuoroon. Yöhoitajan työvuoro alkaa kello 21.05 ja iltavuorolainen lähtee kello 21.15. Yövuorossa Koivupihassa on yhteensä kaksi hoitajaa, toinen Alatuvassa ja toinen Ylätuvassa.

Ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annettuun lakiin (980/2012), jäljempänä vanhuspalvelulaki, 1.10.2020 voimaan tulleet muutokset olivat juuri jatkotarkastuksen aikaan astuneet voimaan. Henkilöstömitoituksen on 1.10.2020 alkaen oltava vähintään 0,5 työntekijää asiakasta kohti. Vuoden 2021 alusta henkilöstömitoituksen on oltava vähintään 0,55 ja vuoden 2022 alusta vähintään 0,6 työntekijää asiakasta kohti. Henkilöstömitoitus vähintään 0,7 työntekijää asiakasta kohti tulee täysimääräisesti voimaan 1.4.2023.

Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut 29.9.2020 kunnille kuntainfon vanhuspalvelulain muutoksista 1.10.2020 (Kuntainfo 10/2020⁴). Myös Valvira ja aluehallintovirastot ovat antaneet 29.10.2020 valvontaviranomaisten ohjeen välittömästä ja välillisestä työstä vanhusten tehostetun palveluasumisen ja laitoshoidon toimintayksiköissä⁵. Valvira on lisäksi lähettänyt 17.12.2020 ohjauskirjeen ”Vanhuspalvelulain muutokset edellyttävät välittömiä toimia”⁶.

Henkilöstön ja johdon haastattelujen perusteella lakimuutos ei näkynyt yksikön toiminnassa. Koivupihan hoitajien työtehtäviin kuuluu myös pyykkihuolto, tiskit, leipien tekeminen, ruoan annostelu lautaselle sekä tarjottimien kerääminen. Talossa on yksi hoiva-apulainen, jonka työpanos painottuu ylempiin kerroksiin, joissa on vuorohoitoasiakkaita.

⁴ Ks. <https://stm.fi/-/kuntainfo-vanhuspalvelulain-muutokset-1.10.2020>

⁵ Ks. https://www.valvira.fi/documents/14444/326610/Valittoman_ ja_valillisen_asiakastyon_maaritely.pdf/926d58c9-d7c1-9666-1a10-25326007de24?t=1603955312644

⁶ Ks. https://www.valvira.fi/documents/14444/326610/Vanhuspalvelulain_muutokset_ohjauskirje_17122020.pdf/08d8ad9a-b362-5c37-d2bb-6eb5e79b29e8?t=1608207761256

Iltapalan jälkeen hoitajat huolehtivat tiskistä, jonka vuoksi iltapalaa ei voi myöhentää.

Siun sote täydensi pöytäkirjan tietoja tarkastuksen jälkeen seuraavasti: Yksikössä ei 1.10. lisätty välillisen työn henkilöstöä, koska mitoitus oli 1.10.2020 0,53. Tällöin välillistä työtä kuului myös hoitajille, koska mitoitus sen mahdollisti. 1.1.2021 henkilöstöä lisättiin 1 sairaanhoitajalla, 1 lähihoitajalla ja 1 hoiva-avustajalla.

THL:n Vanhuspalvelujen tila -tutkimuksen mukaan marraskuun 2020 kolmen viikon seurantajaksolla Koivupihan toteutunut henkilöstömitoitus on ollut 0,49.⁷

Hoitajat toivat tarkastuksella esille kokemustaan, että Koivupihassa hoitajamitoitus ei toteudu asiakkaiden hoivan tarpeen mukaan vaan asiakkaiden määrän mukaan. Aukkaiden hoidon tarve muuttuu ajan myötä, mutta muutosta ja esimerkiksi puolivuositain tehtyjä RAVA-hoitoisuusmittaustuloksia ei hoitajien mukaan huomioida hoitajien määrässä. Hoitajien mukaan esimies on arvioinut, että hoitajilla menee työvuorossa noin viidesosa työajasta välillisiin töihin.

Saatujen maaliskuisten 2020 asiakaskirjausten perusteella kahdella vuorohoitoyksikkö Metsolassa vuorossa olleella ja asiakaskirjaukset lähihoitajan ammattinimikkeellä kirjanneella ei ollut oikeutta sosiaalihuollon nimikesuojattuun lähihoitajan ammattinimikkeen käyttöön lokakuussa 2020. Lisäksi yksi lähihoitaja oli terveydenhuollon rekisterissä lähihoitajana, mutta häntä ei löytynyt sosiaalihuollon rekisterissä.

Sosiaalihuollon nimikesuojatun ammattinimikkeen käyttäminen on luvallista vain, kun henkilö on merkitty sosiaalihuollon ammattihenkilöiden keskusrekisteriin nimikesuojattuna ammattihenkilönä. Nimikesuojatun ammattihenkilön tehtävissä voi toimia muukin henkilö, jolla on tehtävien kannalta riittävä koulutus, kokemus ja ammattitaito. Tällöin ei kuitenkaan saa käyttää nimikesuojattua ammattinimikettä. Lähihoitajan nimikesuojaus voidaan myöntää ainoastaan henkilölle, joka on suorittanut sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon. Nimikesuojausta ei myönnetä lähihoitajatutkintoa edeltäneiden tutkintojen perusteella. Tällaisia tutkintoja ovat esimerkiksi apuhoitaja, perushoitaja ja vajaamielishoitaja. Sosiaalihuollossa lähihoitajan ammattinimikettä saa käyttää vain rekisteröityneet lähihoitajatutkinnon suorittaneet.⁸

Kokemuksistaan kertoneet omaiset toivat esille huoltaan toistuvasta henkilökuntavajeesta ja vaihtuvuudesta sekä sijaisten koulutustasosta. Tarkastuksella haastatellut vuorohoidon asiakkaat toivat esille hoitajien jatkuvan kiireen ja kuvailivat heidän ”lentävän”. Henkilöstön ystävällisyyttä kiireestä huolimatta pääsääntöisesti kiiteltiin.

⁷ THL:n tiedote 10.2.2021: <https://thl.fi/fi/-/vanhusten-ymparivuorokautisen-hoidon-yksikoista-valta-osassa-lakisaateinen-henkilostomitoitus-loppuvuonna-kuusi-prosenttia-jai-alle-minimin?redirect=%2Ffi%2F>

⁸ Ks. <https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/sosiaalihuollon-ammattioikeudet>

Sijaisten saatavuus on ollut haastavaa. Lisäksi keväällä korona-aikana Siun soten käytössä ollut sijaisrekrytointijärjestelmä vaihtui. Hoitajat huolehtivat sijaisten rekrytoinnista yllättäviin poissaoloihin silloin, kun palveluesimies ei ole paikalla. Vaihtuvien sijaisten opastaminen on rankkaa vakituiselle henkilöstölle. Poissaolojen vuoksi hoitajien asiakkaille käytettävissä oleva aika on normaalia vähäisempi. Hoitajien mukaan kiiretilanteissa henkilöstö tinkii omista tauoistaan. Hoitajat tekevät viikoittain tuplavuoroja. Keväällä 2020 korona-ajan alussa tuplavuoroja tuli paljon, koska hoitohenkilöstön piti jäädä pienistäkin flunssaoireista pois töistä.

Koivupihan yksi lähihoitaja toimii vuorohoitovastaavana. Hän on aamut hoitotyössä ja klo 10 alkaen siirtyy vuorohoitovastaavan töihin. Vuorohoitovastaavalle kuuluu Koivupihan lisäksi myös kolme muuta Siun soten alueella vuorohoittoa tarjoavaa yksikköä. Varsinaista työnkuvapohjaa vuorohoitovastaavalla ei ole, eikä hänen tiedossaan ole, että Siun sotessa olisi muualla vastaavaa työnkuvaa. Vuorohoitovastaava sopii tai varaa asiakkaille hoitajaksot ja huolehtii omaisyhteistyöstä. Hän laittaa asiakkaan lyhytaikaisen asumisen hakemuksen vireille ja kirjaa hakemuksen, johon palveluesimies tekee päätöksen. Hän laskee omaishoidon tuen vapaapäivät ja tekee laskutuksia. Lisäksi hän ohjaa asiakkaita edelleen neuvontaan ja avustaa hakemusten teossa myös itse. Vuorohoitovastaava kuvasi tekevänsä monenlaisia töitä, kuten erään pitkäaikaiseen hoitoon tulleen asiakkaan laskujen maksuun laittamisen siihen saakka, kunnes tälle määrättiin edunvalvoja. Vuorohoitovastaavaa sijaistaa lomien aikana palveluesimies omien töidensä ohella. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan puheissa on ollut, että sijaistaminen tulisi ratkaista muutoin.

2.7.2 Osaaminen ja koulutus

Vakinaisella henkilökunnalla on saadun tiedon mukaan lääkeluvat. Kaikilla sijaisilla sitä vastoin ei ole lääkelupia, jolloin vakinaisen henkilöstön vastuu työvuorossa on suurempi.

Osa asukkaista käyttäytyy muistisairauden takia henkilöstön mukaan haastavasti, ”nyrkkiä ja potkua tulee”. Aggressiivisesti käyttäytyvien asukkaiden hoitamiseen liittyvää koulutusta oli ollut suunnitelmassa, mutta koulutus oli peruuntunut koronapandemian vuoksi. Hoitajat kertovat tekevänsä omalla persoonallaan töitä, ja jos joku pärjää paremmin haasteellisesti käyttäytyvän asukkaan kanssa, hän hoitaa tätä. Koivupihassa on muistihoitajakoulutuksen käynyt lähihoitaja, joka jakaa tietoa muille hoitajille.

Itä-Suomen aluehallintoviraston työsuojelun vastuualue on tehnyt tarkastuksen Koivupihaan 18.4.2018. Tarkastuskertomuksessa on yhtenä kohtana käsitelty väkivallan uhkaa, ja siinä todetaan sivulla 2 seuraavaa:

Työpaikalla on ohjeet menettelytavoiksi väkivaltatilanteissa, mutta työntekijöillä ei ole vielä riittäviä valmiuksia noudattaa niitä seuraavasta syystä:

Työnantajan edustajien mukaan Siun soten laatimat väkivallan uhkaan liittyvät kirjalliset menettelytapaohjeet ovat olleet työpaikalla henkilöstön nähtävillä, mutta niiden osalta ei ole vielä järjestetty tarvittavaa perehdytystä.

Tarkastuksella haastatellun henkilöstön mukaan saattohoitoon ei ole ollut työnantajan järjestämää koulutusta. Osa henkilöstöstä on kuitenkin itse opiskellut erikoistumisopintoja työn ohella. Henkilöstön mukaan saattohoidon osaaminen ei kuitenkaan vaikuta työvuorojärjestelyihin saattohoitotilanteessa. Haastatellut hoitajat kertoivat, että saattohoitoon on kirjalliset ohjeet. **Siun sote täydensi pöytäkirjan tietoja tarkastuksen jälkeen seuraavasti:** Siun sotessa on ollut saattohoitokoulutusta. Siun sotessa on esim. palliatiiviseen hoitoon erikoistunut yksikkö, joka tekee yhteistyötä ikäihmisten palvelujen kanssa.

Jatkotarkastuksen aikaan Koivupihassa oli juuri järjestetty fysioterapeutin pitämä ergonomiakoulutus. Lisäksi verkkokoulutuksia on ollut jonkin verran. Käytännön koulutuksia ei ole kuitenkaan ollut koronapandemian takia.

Henkilöstö kertoi, että hyvä työporukka tukee työssä jaksamista. Vapaapäivät kuitenkin kuluvat palautuessa, ja omalta kohdalta sekä erityisesti nuorten alalle tulevien hoitajien osalta mietityttää kuinka pitkään jaksaa ammatissa. Työnohjausta henkilöstöllä ei ole.

2.7.3 Yhteistyö ja moniammatillisuus

Pitkäaikaisilla asukkailla lääkäri käy Koivupihassa joka toinen viikko (4 tuntia/käynti) ja virka-aikana häneen saa yhteyden puhelimitse. Korona-aikana lääkäri on käynyt Koivupihassa tavanomaista harvemmin, ja käyntejä on hoidettu etäyhteyksin. Iltaisin, öisin ja viikonloppuisin konsultoidaan tarvittaessa päivystävää lääkäriä.

Saadun etukäteismateriaalin mukaan yksikössä on gerontologinen sosiaalityöntekijä käytettävissä. Tarkastuksella kuitenkin ilmeni, että pitkäaikaisilla asukkailla ei ole sosiaalityöntekijää eikä nimettynä sosiaalihuoltolain mukaista omatyöntekijää.

Vuorohoidossa olevat asiakkaat ovat pääsääntöisesti omaishoidon tuen piirissä. Heidän omaishoitajiensa vapaapäivät järjestetään vuorohoitajaksoilla. Omaishoidon tuen asiakasohjaaja tekee päätökset vuorohoidon myöntämisestä lakisääteisten vapaapäivien ajaksi. Koivupihan vuorohoitovastaava järjestää käytännössä jaksot: sopii ajankohdat asiakkaiden ja omaisten kanssa sekä yhteistyössä yksiköiden kanssa sopii huonejärjestelyistä.

2.7.4 Johtaminen

Koivupihaa johtaa palveluesimies. Hänen esimiehensä on palvelupäällikkö. Palvelupäällikön esimies on palvelujohtaja, joka vastaa Siun soten keskisen alueen ikäihmisten palveluista lukuun

ottamatta arjen tukipalvelut -yksikköön kuuluvia palveluja. Palveluesimies on koulutukseltaan sairaanhoitaja, ja hän tekee myös asiakas- ja hoitotyötä sekä sijaistaa vuorohoitovastaavaa tämän poissaolojen aikana. Tiimeillä ei ole tiimivastaavia.

3 APULAIKKEUSASIAMIEHEN KANNANOTOT

Hoito ja huolenpito

Hampaiden säännöllinen puhdistus ehkäisee monia suunsairauksia ja vaikuttaa yleiseen terveydentilaan ja hyvinvointiin. Muistisairaille suun alueen kivut voivat aiheuttaa ahdistusta ja rauhattomuutta ja vaikeuttaa syömistä. Hyvä suun hygienia on oleellinen osa vanhuksen perushoitoa. Apulaisoikeusasiamies toteaa, että hampaiden säännöllinen puhdistaminen on osa jokaisen vanhuksen hyvää hoitoa ja huolenpitoa. Toimintayksikön on varmistettava, ettei säännöllistä hampaiden pesua laiminlyödä. Apulaisoikeusasiamies pitää hyvänä, että suuhygienisti käy yksikössä. Käynnit eivät kuitenkaan ole riittäviä, jos ne toteutetaan vain kerran vuodessa silloin, kun hampaiden päivittäinen puhdistaminen ei onnistu. Lisäksi henkilökunnalle tulisi järjestää ohjausta hampaiden puhdistamiseen kielteisesti suhtautuvan muistisairaahan vanhuksen hampaiden puhdistuksen toteuttamiseen. Yksikössä tulisi viipymättä huolehtia siitä, että jokaisella asukkaalla on hammaslääkärin tekemä hoitosuunnitelma, jota henkilöstö noudattaa.

Apulaisoikeusasiamies totesi, että muistisairaiden yöhoito tulee järjestää siten, ettei heitä jätetä ilman valvontaa. Koivupihassa kerros on pitkän aikaa ilman hoitajaa. Apulaisoikeusasiamies ei voinut vakuuttua siitä, että asukkaiden turvallisuus pystytään turvaamaan, ellei asukkaiden välittömässä läheisyydessä ole henkilökuntaa.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että lääkäripalvelujen järjestäminen vanhustenhuollon palveluasumisessa on kuntien/kuntayhtymien vastuulla. Silloin kun vanhustenhuollon palveluja tuottaa yksityinen toimija, tulee kunnan/kuntayhtymän sopia lääkäripalvelujen järjestämisestä palveluntuottajan kanssa.

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää huomiota siihen, että asukkaiden terveydenhuoltoon liittyviä asioita hoidetaan korona-aikana pääasiassa puhelimitse konsultoimalla lääkäriä. Tilanne voi olla haasteellinen, jos hoitava lääkäri ei ole tavannut asukasta kertaakaan ennen puhelinkonsultaatiota. Menettelytapa lisää osaltaan myös hoitajien vastuuta asukkaiden hoidossa.

Apulaisoikeusasiamies viittaa potilaan asemasta ja oikeuksista annettuun lakiin, jonka mukaan potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon ja jokaisella on oikeus terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon. Myös sosiaalihoitolain mukaan asumispalveluja toteutettaessa on huolehdittava siitä, että henkilö saa tarpeenmukaiset kuntoutus- ja terveydenhuollon palvelut.

Apulaisoikeusasiamies ei pidä pelkästään etäkonsultaationa tuotettujen lääkäripalveluja riittävinä ja viittaa tältä osin myös Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valviraan tekemiin havaintoihin lääkäripalvelujen järjestämisen puutteista vanhustenhuollon palveluasumisessa.⁹

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että lääkärin tulisi henkilökohtaisesti tutkia potilas hoidon tarpeen arvioimiseksi silloin, kun potilaan oireilu ei kohtuullisessa ajassa korjaannu lääkärin etäkonsultaation ja sairaanhoitajan antaman hoidon keinoin.

Apulaisoikeusasiamies kiinnitti huomiota, että toimintayksikön lääkehoitosuunnitelmaa sekä lääkkeiden säilyttämistä ja jakamista on kehoitettu kehittämään Siun sotien valvontapäällikön käynnillä elokuussa 2019, ja että tarkastuksen aikaan lääkehoitosuunnitelman päivittäminen oli vielä kesken. Koska Siun sotesta saadun tiedon mukaan Koivupihan lääkehoitosuunnitelma on päivitetty ja siihen liittyvät toimenpiteet on toteutettu marraskuussa 2020, asia ei anna apulaisoikeusasiamiehen puolelta aihetta enempään. Apulaisoikeusasiamies kuitenkin kehottaa huolehtimaan turvallisen lääkehoidon jatkuvasta omavalvonnasta.

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää huomiota siihen, että Koivupihassa asukkaiden yöpaasto ylittää suositellun 11 tunnin rajan ollen jopa 14 tuntia. Apulaisoikeusasiamies kehottaa tarjoamaan välipalaa ilta- ja aamupalojen välisenä aikana, vaikka asukas ei itse ymmärtäisi pyytää sitä. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira on antanut ohjeistusta vanhusten ravitsemuksesta ja ruokailurytmistä ympärivuorokautista hoito- ja hoivapalvelua tuottaville yksiköille (ohje 3/2011, dnro 1882/05.01.05.07/2010). Valviraan ohjeistuksessa viitataan Valtion ravitsemusneuvottelukunnan antamiin ikääntyneiden ravitsemussuosituksiin. Suositukset on uusittu vuonna 2020.¹⁰ Apulaisoikeusasiamies toteaa, että toimintayksikön tulee huolehtia siitä, että asukkaiden ravitsemuksesta huolehditaan ja sen toteutumista seurataan suositusten mukaisesti.

Asukkaiden toimintakykyä ja osallisuutta ylläpitävä ja edistävä toiminta

Apulaisoikeusasiamies ei pidä asianmukaisena sitä, että asumispalveluyksikössä ei toteuteta riittävästi siellä hoidossa olevien erityistä tukea tarvitsevien vanhusten mahdollisuuksia ulkoiluun sekä muuhun toimintakykyä ja sosiaalista vuorovaikutusta ylläpitävään toimintaan.

⁹ Ks. <https://www.valvira.fi/-/puutteita-vanhustenhuollon-palveluasumisen-laakaripalvelujen-jarjestamisessa>

¹⁰ Ks. Valtion ravitsemusneuvottelukunnan julkaisut: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139415/THL_OHJ_4_2020_Vireytt%c3%a4%20seniorivuosiin_verkko.pdf?sequence=4&isAllowed=y ja https://www.ruokavirasto.fi/globalassets/teemat/terveytta-edistava-ruokavaliio/ravitsemus--ja-ruokasuositukset/ravitsemushoito_nettti_2.painos.pdf

Apulaisoikeusasiamies korostaa asukkaiden päivittäisen ulkoilun tärkeyttä osana sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 4 §:ssä tarkoitettua laadultaan hyvää hoitoa. Riittävän ulkoilun huolehtimisessa on kyse perustarpeista huolehtimisesta ja siten myös ihmisarvon kunnioittamisesta. Erityistä huomiota on kiinnitettävä myös niihin asukkaisiin, jotka eivät kykene liikkumaan itsenäisesti eivätkä pysty selkeästi ilmaisemaan omaa tahtoaan.

Apulaisoikeusasiamies toteaa Euroopan neuvoston kidutuksen vastaisen komitean CPT:n linjaukseen viitaten, että asukkaille tulee turvata päivittäinen ulkoilumahdollisuus, ja että tavoitteena tulisi olla vapaa pääsy ulkoilemaan.¹¹

On myönteistä, että omaiset ja vapaaehtoiset vievät asukkaita ulos. Ei ole kuitenkaan hyväksyttävää, että asukkaiden ulkoilumahdollisuus olisi yksinomaan vapaaehtoistoiminnan varassa. Ulkoilusta on huolehdittava myös niiden asukkaiden osalta, joilla ei vieraile omaisia. Apulaisoikeusasiamies toteaa, että riittävä ja säännöllinen ulkoilu tulisi järjestää asukkaiden tarpeiden mukaan. Ulkoilu tulisi sisällyttää asukkaan hoito- ja palvelusuunnitelmaan ja asian päivittäisestä seuraamisesta tulisi huolehtia joko asiakaskohtaisilla kirjauksilla tai yksikkökohtaisin listoin.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että mikäli tehostetussa palveluasumisessa asuvien vanhusten osallisuutta tukeva toiminta (niin sanottu viriketoiminta) ei ole suunnitelmallista, on vaarana, että se jää käytännössä toteutumatta. Apulaisoikeusasiamies viittaa tässä yhteydessä Euroopan neuvoston vankiloita koskevaan suositukseen, jonka mukaan erillään pidettäville vangeille on tarjottava mielekästä kanssakäymistä ihmisten kanssa vähintään kaksi tuntia päivässä.¹² Vaikka kysymys on erilaisista olosuhteista, yhteistä toiminnoille on, että henkilökunnalla on vastuu huolehtia asukkaiden mahdollisuudesta sosiaaliseen vuorovaikutukseen.

Omavalvonta

Apulaisoikeusasiamies kiinnitti huomiota siihen, että Koivupihan omavalvontasuunnitelmassa mainitut suunnitelmat olivat vuodelta 2017. Apulaisoikeusasiamies toteaa, että omavalvontasuunnitelma tulee päivittää aina kun toiminnassa tapahtuu palvelun laatuun ja asiakasturvallisuuteen liittyviä muutoksia.

¹¹ CPT on todennut raportissaan vierailuistaan sosiaalihuollon yksiköihin kannanottonaan seuraavaa (kohta 167, sivu 67): "Although, as a general rule, they could spend several periods of time outdoors during the day, the CPT considers that the aim should be to ensure that all residents benefit from unrestricted access to outdoor exercise during the day unless scheduled activities require them to be present on the ward." Koko raportti luettavissa: <https://rm.coe.int/16809f8fa8>.

¹² 1.7.2020 voimaan tullessa Euroopan neuvoston vankiloita koskevassa suosituksessa todetaan kohdassa 53 A ja sen alakohdassa a) seuraavasti: "The following provisions apply to the separation of a prisoner from other prisoners as a special high security or safety measure: a) prisoners who are separated shall be offered at least two hours of meaningful human contact a day."

Koko raportti luettavissa: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016809ee581#_ftn1

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että Koivupihan omavalvontasuunnitelmaan on lisättävä henkilöstön ilmoitusvelvollisuuden toteuttamista koskevat menettelyohjeet ja mahdollinen henkilöstön käytettävissä oleva lomake sekä varmistettava, että henkilöstö perehtyy ohjeisiin. Apulaisoikeusasiamies korostaa, että asiakkaan oikeusturvan ja omavalvonnan toteutumiseksi on olennaista, että toimintayksikön omavalvonnasta vastaava henkilö tuntee voimassa olevat lait, säädökset ja suositukset ja huomioi ne omavalvonnan suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Koronaepidemian aikaiset toimintakäytännöt

Apulaisoikeusasiamies korostaa, että karanteeniin asettamisesta tulee olla tartuntatautilain mukaisen virkasuhteisen tartuntataudeista vastaavan lääkärin tekemä päätös.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että Koivupihan ohjeissa mainittu asukkaan eristäminen hengitystieinfektio-oireiden ilmaantuessa, on saattanut aiheuttaa tilanteen, jossa asukas on eristetty ilman virkasuhteisen tartuntataudeista vastaavan lääkärin päätöstä. Apulaisoikeusasiamies toteaa, että ohjeistuksen on oltava riittävän selkeää ja noudatettava kaikilta osin voimassa olevaa lainsäädäntöä.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että tartuntatautilaissa ei ole erikseen säädetty oikeudesta henkilön perusoikeuksien rajoittamiseen muutoin kuin karanteeni- ja eristämistilanteissa, eikä tartuntatautilain (1227/2016, 17 §) nojalla voida antaa sitovia vierailukieltoja asumisyksiköihin.

Apulaisoikeusasiamies viittaa antamaansa ratkaisuun vanhuksiin kohdistuneista rajoituksista koronaepidemian aikana (pätös 3232/2020, www.oikeusasiamies.fi), jossa hän on todennut muun muassa seuraavaa. Sosiaali- ja terveysministeriön kunnille antama ohjeistus (20.3.2020, korjattu 16.4.2020), jonka mukaan tartuntatautilain nojalla voidaan asettaa vierailukieltoja, sallien vain joitain poikkeuksia, on ollut virheellistä. Ohjeistus on johtanut siihen, että vierailut on kielletty tai niitä on rajoitettu lainvastaisesti. Ministeriö on myöhemmin muuttanut tiedottamistaan siten, että se on pyrkinyt korostamaan vanhuksia koskevien rajoitusten vapaaehtoisuutta.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että myös Siun soten Joensuun Koivupihassa on aikanaan menetelty virheellisesti siinä, että se on asettanut yksikössään vierailukiellon voimaan tartuntalain 17 §:n nojalla.

Apulaisoikeusasiamies pitää kuitenkin myönteisenä sitä, että Koivupihassa on sittemmin pyritty mahdollistamaan vierailujen toteutuminen menettelytavoilla, jotka eivät aiheuta tartuntavaaraa, eikä asia siten anna aiheutta enempiin toimenpiteisiin. Apulaisoikeusasiamies korostaa, että altistumisten estäminen on ollut ja on edelleen koronavirustilanteen jatkuessa tärkeää. Apulaisoikeusasiamies kannustaa Koivupihaa kehittämään ja

mahdollistamaan asukkaille ja heidän läheisilleen myös muita yhteydenpitotapoja, kuten videopuheluita.

Tilapäinen tehostettu palveluasuminen

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että sosiaalihuollon palvelujen järjestämisen tulee perustua asiakkaan palvelun tarpeeseen. Tarkastuksella ilmeni, että tilapäistä palveluasumista eli vuorohoitoa voidaan käyttää myös kotihoidon hoitohenkilöstön jaksamista tukemaan, mutta käytön laajuus tässä tarkoituksessa ei selvinnyt. Apulaisoikeusasiamies korostaa, että tilapäisen palveluasumisen järjestämisen tulee perustua asiakkaan tarpeeseen eikä organisaation tarpeisiin.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että sosiaalihuollon viranomaisen harkintavaltaa palvelujen järjestämisessä rajoittavat asiakkaan yksilölliseen tilanteeseen vaikuttavat syyt ja seikat. Sosiaalihoitolain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen (HE 164/2014 vp) mukaan asiakaskeskeisyys on ollut yksi keskeisimmistä lain valmistelua linjanneista periaatteista. Sen keskeinen ominaisuus on, ettei palveluja järjestetä pelkästään organisaation, vaan juuri asiakkaan tarpeista lähtien mahdollisimman toimiviksi.

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää lisäksi huomiota, että Siun soten keskisellä alueella on tarkastuksella saatujen tietojen mukaan tarpeeseen nähden liian vähän vuorohoitopaikkoja. Apulaisoikeusasiamies kehottaa Siun sotea huolehtimaan alueellisesta tasa-arvosta palveluja järjestäessään.

Apulaisoikeusoikeusasiamies kannustaa vuorohoiton sisällölliseen kehittämiseen. Apulaisoikeusasiamies ei pidä tarkoituksenmukaisena, ettei omaishoidon tuen asiakkaan peseytymisestä huolehdita kolmen vuorokauden hoitajakson aikana. Apulaisoikeusasiamies toteaa, että tilapäisessä asumisessa olevan asiakkaan hygienian hoidosta tulee huolehtia riittävästi hänen toiveensa ja tarpeensa huomioiden. Asiassa tulee huomioida myös asiakkaan elämäntilanne sekä se, että tämän peseytymisestä huolehtiminen omaishoitajan vapaan aikana tukisi omaishoitajan jaksamista.

Omatyöntekijä

Tarkastuksella ei tullut esille seikkoja, joiden perusteella omatyöntekijän nimeäminen toimintayksikön asukkaille olisi ilmeisen perusteetonta. Apulaisoikeusasiamies on aiemmin laitos- ja palveluasumisen laadun valvontaa vanhustenhuollossa koskevassa ratkaisussaan (4944/2019) korostanut, että kunnissa tehty tulkinta, jonka mukaan omatyöntekijän nimeäminen ei ole tarpeen, jos muistisairas vanhus asuu laitoksessa tai tehostetun palveluasumisen yksikössä, on virheellinen. Lainsäädännön lähtökohtana on, että kaikilla asiakkailla on oikeus saada omatyöntekijä. Omatyöntekijän nimeämättä jättäminen erityisen haavoittuvassa asemassa oleville

muistisairaille asiakkaille ei siten ole lainmukaista.¹³

Henkilöstö ja riittävät voimavarat

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että sosiaalihuollon asiakkaiden oikeusturvan toteutuminen edellyttää, että toimintayksikön johto ja henkilöstö tuntevat toimintaa säätelevän lainsäädännön. Apulaisoikeusasiamies kiinnittää huomiota siihen, että marraskuussa 2020 Koivupihan henkilöstömitoitus on ollut alle vanhuspalvelulaissa säädetyn vähimmäismitoituksen. Apulaisoikeusasiamies pitää huolestuttavana sitä, että tarkastuksen aikaan henkilöstöllä ei ollut tiedossa, että toimintayksikössä olisi kiinnitetty huomiota 1.10.2020 voimaan tulleeseen vanhuspalvelulain muutokseen ja sen vaikutuksiin henkilöstömitoitukseen. Apulaisoikeusasiamies pitää sinänsä myönteisenä, että hoitohenkilöstöä on lisätty toimintayksikköön 1.1.2021 alkaen, mutta ei voinut vakuuttua, että tehdyt lisäykset ovat olleet riittäviä.

Apulaisoikeusasiamies korostaa, että vanhuspalvelulaissa säädetään vähimmäismitoituksesta. Mitoituksen on oltava korkeampi, jos asiakkaiden toimintakyky ja palvelutarve sekä palvelujen laadun varmistaminen sitä edellyttävät.

Apulaisoikeusasiamies pitää tärkeänä, että hoitohenkilöstön mitoituksen arvioimisessa huomioidaan asiakkaiden todellinen ohjauksen, hoidon ja valvonnan tarve sekä toimintakyvyssä tapahtuvat muutokset. Apulaisoikeusasiamies korostaa, että tilapäisen asumispalvelun laadukas toteuttaminen edellyttää hoitohenkilöstön mitoituksessa huomioitavan asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja yhteydenpito asiakkaiden läheisiin sekä asiakasvaihtuvuuden aiheuttamat työtehtävät.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että resurssien vähäisyydellä ei voida perustella viranomastoiminnassa tapahtuvia oikeudenloukkauksia, kuten hoidon laiminlyöntiä. Apulaisoikeusasiamies toteaa, ettei vanhustenhuollon yksiköihin saa sijoittaa enempää asukkaita kuin mitä yksikössä voidaan hoitaa. Jos henkilökunnasta on pulaa, täytyy hoidettavia olla vastaavasti vähemmän. Myös asukkaiden hoidettavuus on otettava huomioon mitoituksia tehtäessä. Henkilöstömitoitusta laskettaessa ei mitoitukseen saa laskea mukaan henkilökuntaa, joka ei täytä hoitohenkilökunnalta edellytetyjä vaatimuksia.

Apulaisoikeusasiamies kehottaa edelleen etsimään tehokkaita keinoja hoitohenkilöstön rekrytoimiseksi. Hän kiinnittää huomioita siihen, että hoitohenkilökunnan liian pitkät työvuorot saattavat vaarantaa asiakasturvallisuutta. Tämän vuoksi apulaisoikeusasiamies pyytää esimiehiä seuraamaan aktiivisesti hoitajien työtilannetta.

¹³ Ratkaisu on luettavissa www.oikeusasiamies.fi; <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/4944/2019>.

Apulaisoikeusasiamies toteaa olevan myönteistä, että toimintayksikön palveluesimies on mukana asiakkaiden saamassa palvelussa ja arjen hoitotyössä. Apulaisoikeusasiamies kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että työnkuvat eivät ole kaikilta osin selkeät, jolloin vastuu työnantajan edustajan velvollisuuksien hoitamisesta, kuten työjärjestelyihin liittyvistä tehtävistä, on voinut siirtyä hoitajien tekemäksi. Toisaalta palveluesimiehellä on yksilöhuollolliseen päätöksentekoon liittyviä tehtäviä, joiden tulee olla asiakkaan omatyöntekijän tai muun palvelukokonaisuudesta vastaavan sosiaalihuollon viranomaisen tehtäviä. Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että toimintayksikössä huolehditaan riittävästä hoitotyön lähijohtamisesta, ja että toimintayksikön esimiehellä on tarvittava osaaminen tehostettua palveluasumista sääntelevästä lainsäädännöstä.

Edelleen apulaisoikeusasiamies kiinnittää huomiota niihin vuorohoitovastaavan työtehtäviin, jotka ovat tulkittavissa sosiaalihuollon viranomaisen tehtäväksi. Tilapäisen asumispalvelun tarpeen arviointi ja järjestäminen on sosiaalihuollon viranomaisen tehtävä. Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että Koivupihassa ja Siun sotessa korjataan välittömästi mahdolliset henkilöstön tehtävärakenteisiin sisältyvät puutteet päätöksenteon osalta ja toisaalta huolehtii siitä, että sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt tekevät laissa edellytettyä yhteistyötä.

Tarkastuksella saatujen tietojen mukaan toimintayksikön henkilöstön osaamisessa kohdata aggressiivisella käytöksellä oireileva muistisairas asukas on puutteita. Apulaisoikeusasiamies kiinnittää huomiota, että jo huhtikuussa 2018 Itä-Suomen aluehallintoviraston työsuojelun vastualueen toimintayksikköön tekemällä tarkastuksella on käsitelty henkilöstön kokemaa väkivallan uhkaa ja siihen liittyvien Siun soten menettelytapaohjeita. Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että toimintayksikössä käsitellään menettelytapaohjeet henkilöstön kanssa sekä huolehditaan henkilöstön osaamisen lisäämisestä.

4 TOIMENPITEET

Apulaisoikeusasiamies pyytää, että Siun sote toimittaa 31.8.2021 mennessä selvityksen siitä, mihin toimenpiteisiin pöytäkirjassa esitettyjen havaintojen ja kannanottojen johdosta on ryhdytty.

Apulaisoikeusasiamies pyytää, että selvityksessä osoitetaan konkreettisesti ja yksityiskohtaisesti se millä tavoin Koivupihan toimintayksikössä on varmistettu, että pöytäkirjassa todetut epäkohdat on korjattu ja toimintayksikössä toimitaan voimassa olevan lain mukaisesti.

Apulaisoikeusasiamies pyytää, että tarkastuspöytäkirjassa esitetyt havainnot ja apulaisoikeusasiamiehen kannanotot käsitellään yhdessä Koivupihan henkilökunnan kanssa. Tarkastuspöytäkirja tulisi asettaa nähtäväksi siten, että se on helposti henkilökunnan, asiakkaiden sekä heidän omaistensa ja läheistensä saatavilla.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että toimintayksikössä huolehditaan siitä, että henkilöstömitoitus on lain edellyttämällä tasolla. Apulaisoikeusasiamies toteaa, että henkilöstömitoituksen lainmukaisen toteuttamisen seuranta sekä toimitilojen soveltuvuuden arviointi edellyttävät jatkotoimenpiteitä. Tässä tarkoituksessa lähetetään erillinen selvityspyyntö.

Tarkastuspöytäkirja julkaistaan oikeusasiamiehen verkkosivuilla.

Pöytäkirjan vakuudeksi

Johanna Koli

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri

Liitteet:

Oikeusasiamiehen toimivalta (liite 1)
Ilmoitus tarkastuksesta 5.10.2020 ja materiaalipyyntö (liite 2)
Soveltuvaa lainsäädäntöä (liite 3)

Tiedoksi:

Siun sote – Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystalvelujen
kuntayhtymä
Itä-Suomen aluehallintovirasto

Oikeusasiamiehen toimivalta

Perustuslain 109 §:n 1 momentin nojalla oikeusasiamies valvoo, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset ja virkamiehet noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Lisäksi hänen valvontaansa kuuluvat muutkin, jotka hoitavat julkista tehtävää. Oikeusasiamies seuraa erityisesti, että hyvä hallinto sekä perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 5 §:n mukaan oikeusasiamies toimittaa tarpeen mukaan tarkastuksia perehtyäkseen laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin.

Vanhusten palveluihin kohdistuvilla tarkastuksilla halutaan selvittää vanhusten saaman hoivan ja hoidon ihmisarvoa kunnioittavaa luonnetta, ja sitä, että kunnat huolehtivat myös heikommassa asemassa olevien kuntalaisten perustuslain 19 §:n mukaisesta oikeudesta sosiaaliturvaan ja huolenpitoon.

YK:n vammaisyleissopimuksen ratifioinnin myötä (10.6.2016) eduskunnan oikeusasiamiehestä on tullut osa yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaista rakennetta, jonka tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Tämän vuoksi oikeusasiamies kiinnittää tarkastuksilla erityistä huomiota vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumiseen, rajoitustoimenpiteiden käyttöön, osallistumisen mahdollisuuksiin sekä toimitilojen esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyviin seikkoihin. Vammaisyleissopimuksen piiriin voidaan katsoa kuuluvan muun muassa muistisairaat henkilöt.

Tarkastuksen yhteydessä oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä valvottavan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti tarkastuskohteen henkilökunnan sekä siellä palvelevien tai sinne sijoitettujen henkilöiden kanssa.

Oikeusasiamiehestä annetun lain 1 a luvun 11 h §:n mukaan kansalliselle valvontaelimelle tietoja antaneelle ei saa määrätä rangaistusta tai muuta seuraamusta tietojen antamisen perusteella.

14.9.2020

EOAK/1760/2020

Siun sote - Pohjois-Karjalan sosiaali-
ja terveystalvelujen kuntayhtymä

Tikkamäentie 16
80210 JOENSUU

ILMOITUS TARKASTUKSESTA JOENSUUN KOIVUPIHAAN JA MATERIAALIPYYNTÖ

Tarkastuksen ajankohta

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinin määräyksestä oikeusasiamiehen kansliasta on tehty tehostetun palveluasumisen yksikkö Joensuun Koivupihaan tarkastus 11.3.2020. Yksikköön tullaan tekemään tähän tarkastukseen liittyvä toinen jatkotarkastus **5.10.2020**.

Tarkastus tehdään hyödyntäen etäyhteyksiä, ilman fyysistä läsnäoloa. Tämän johdosta pyydämme ilmoittamaan yhteyshenkilön käytännön järjestelyjen sopimiseksi. Tarkastuksen toteuttamista varten tarvitsemme tiedon käytettävissä olevista etäyhteyksistä sekä puhelinnumeron, jonka kautta asiakashaastattelut voidaan toteuttaa.

Kiinnitämme huomiota siihen, että avoimia verkkoyhteyksiä käytettäessä ei voida käsitellä salassa pidettäviä tietoja.

Tarkastuksesta tiedottaminen yksikön asukkaille ja henkilökunnalle

Tulevasta tarkastuksesta pyydetään tiedottamaan yksikön asukkaille ja henkilökunnalle.

Asukkaiden omaisille ja läheisille pyydetään toimittamaan liitteenä oleva kirje yhteydenottopyynnöstä parhaaksi katsomallanne tavalla omia viestintäkanavianne käyttäen.

Henkilökuntaan kuuluvalla on mahdollisuus halutessaan keskustella tarkastajien kanssa luottamuksellisesti. Tarkastuksella tullaan korostamaan sitä, että tietojen antamisesta tarkastajille ei saa seurata mitään rangaistusta tai kielteisiä seuraamuksia tarkastajien kanssa keskustelleille.

Tarkastukseen liittyvä materiaali

Tarkastukseen liittyvänä materiaalina pyydetään toimittamaan **25.9.2020 mennessä** seuraavat asiakirjat:

- omavalvontasuunnitelma tai tieto siitä, mistä se on saatavissa
- henkilöstön määrä, virkarakenne ja työvuorojen vahvuus sisältäen tiedon käytettävissä olevasta lääkärin ja sosiaalityöntekijän resurssista
- HaiPro -ilmoitukset selostuksineen ajalta 1.4.–31.7.2020 sekä tieto siitä, kuinka HaiPro-ilmoituksia käsitellään, analysoidaan tai muutoin käydään läpi
- lyhytaikaisosasto Metsolassa 11.3.2020 hoidossa olleiden asiakkaiden hoito- ja palvelusuunnitelmat sekä heidän päivittäiskirjauksensa kahdelta viikolta (tai jos hoitajakso ollut lyhyempi, niin hoitajakson ajalta)
- Tieto COVID-19-virukseen sairastuneiden ja sille altistuneiden asiakkaiden määrästä
- Mahdollisten COVID-19-virukselle altistuneiden ja siihen sairastuneiden asiakkaiden päivittäiskirjaukset karanteenien ja eristämisten ajalta
- tulokset RAVA-poikkileikkaustutkimuksesta, josta saatiin tieto 11.3.2020 tarkastuskäynnillä
- käytössä olevat toimintaohjeet sisältäen korona-aikaan liittyvät ohjeet
- asukkaille jaettava tiedotemateriaali
- yksikköön kohdentuneet muistutukset v. 2019–2020 ja niihin annetut vastaukset
- henkilöstön tekemät epäkohtailmoitukset sekä tieto niiden käsittelystä
- valvontapäällikön raportti yksikköön vuonna 2019 tehdystä ohjauskäynnistä ja mahdolliset jatkoraportit
- mahdollinen Aluehallintoviraston pöytäkirja ohjaus- ja arviointikäynnistä
- toiminnan tämänhetkiset suurimmat haasteet
- muu mahdollinen materiaali, josta katsotte olevan toimintojen arvioinnissa hyötyä.

Pyydämme toimittamaan etukäteismateriaalin ensisijaisesti sähköisessä muodossa eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian kirjaamoon sähköpostiosoitteeseen oikeusasiamies@eduskunta.fi. Jos selvityksen sisällössä on salassa pidettävää tietoa, tulee sähköposti lähettää eduskunnan turvapostipalvelun kautta osoitteessa <https://turvaposti.eduskunta.fi/> ja vastaanottajaksi tulee merkitä oikeusasiamies@eduskunta.fi.

Asiakirjat voi myös lähettää postitse eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian kirjaamoon. Tällöin pyydetään huolehtimaan, että materiaali on perillä viimeistään 25.9.2020.

Tarkastukseen liittyviin tiedusteluihin vastaa Johanna Koli, p. (09) 432 3389, johanna.koli@eduskunta.fi. Hänelle pyydetään ilmoittamaan mahdollisimman pian Siun soten Joensuun Koivupihan yhteyshenkilö tarkastuksen toteuttamiseen liittyvien seikkojen sopimista varten ja tieto käytettävistä olevista etäyhteyksistä.

Sovellettavaa lainsäädäntöä

Suomen Perustuslaki (731/1999)

Perustuslain 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta.

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla.

Perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvelut.

Perustuslain 109 §:n mukaan oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtävänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä (197/2002)

Lain 5 §:n 1 momentin mukaan oikeusasiamies toimittaa tarpeen mukaan tarkastuksia perehtyäkseen laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin. Erityisesti hänen on toimitettava tarkastuksia vankiloissa ja muissa suljetuissa laitoksissa valvoakseen niihin sijoitettujen henkilöiden kohtelua sekä puolustusvoimien eri yksiköissä ja Suomen sotilaallisessa kriisinhallintaorganisaatiossa seuratakseen varusmiesten ja muiden asepalvelusta suorittavien sekä kriisinhallintahenkilöstön kohtelua.

Lain 5 §:n 2 momentin mukaan tarkastuksen yhteydessä oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä valvottavan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus

keskustella luottamuksellisesti tarkastuskohteen henkilökunnan sekä siellä palvelevien tai sinne sijoitettujen henkilöiden kanssa.

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (vanhuspalvelulaki, 980/2012)

Vanhuspalvelulain 14 §:n 2 momentin mukaan pitkäaikaista hoitoa ja huolenpitoa turvaavat sosiaali- ja terveyspalvelut on toteutettava niin, että iäkäs henkilö voi kokea elämänsä turvalliseksi, merkitykselliseksi ja arvokkaaksi ja että hän voi ylläpitää sosiaalista vuorovaikutusta sekä osallistua mielekkääseen, hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä edistävään ja ylläpitävään toimintaan. Iäkkäille avio- ja avopuolisoille on järjestettävä mahdollisuus asua yhdessä.

Vanhuspalvelulain 19 §:n mukaan iäkkäälle henkilölle tarjottavien sosiaali- ja terveyspalvelujen on oltava laadukkaita ja niiden on turvattava hänelle hyvä hoito ja huolenpito.

Vanhuspalvelulain 20 §:n 1 momentin mukaan toimintayksikössä on oltava henkilöstö, jonka määrä, koulutus ja tehtävärakenne vastaavat toimintayksikön palveluja saavien iäkkäiden henkilöiden määrää ja heidän toimintakykynsä edellyttämää palvelun tarvetta ja joka turvaa heille laadukkaat palvelut.

Vanhuspalvelulain 20 §:n 2 momentin mukaan toteutuneen henkilöstömitoituksen tehostetun palveluasumisen ja pitkäaikaisen laitoshoidon toimintayksikössä, jolla on yhteiset toimitilat ja oma työvuorosunnittelu ja joka toimii yhden esimiehen alaisuudessa, on oltava vähintään 0,7 työntekijää asiakasta kohti. (9.7.2020/565). Edellä lain 20 §:n 2 momentissa säädettyä henkilöstömitoitusta sovelletaan 1. päivästä huhtikuuta 2023. Henkilöstömitoituksen on oltava 1. päivästä lokakuuta 2020 vähintään 0,5 työntekijää, 1. päivästä tammikuuta 2021 vähintään 0,55 työntekijää ja 1. päivästä tammikuuta 2022 vähintään 0,6 työntekijää asiakasta kohti. (HE 4/2020, StVM 18/2020, EV 90/2020)

Vanhuspalvelulain 20 §:n 3 momentin mukaan toteutunut henkilöstömitoitus tarkoittaa toimintayksikössä paikalla olevien välitöntä asiakastyötä tekevien 3 a §:ssä tarkoitettujen työntekijöiden työpanosta suhteessa toimintayksikössä kolmen viikon seurantajakson aikana olevien asiakkaiden määrään. Välillistä työtä ei oteta huomioon henkilöstömitoituksessa. (9.7.2020/565)

Vanhuspalvelulain 20 §:n 4 momentin mukaan, jos toimintayksikön tiloissa hoidettavana olevan iäkkään henkilön toimintakyky on alentunut siten, että hän tarvitsee huolenpitoa vuorokaudenajasta

riippumatta, toimintayksikössä on oltava riittävästi henkilöstöä kaikkina vuorokauden aikoina.

Vanhuspalvelulain 21 §:n 2 momentin mukaan toimintaa on johdettava siten, että se tukee laadukasta asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveystalvelujen kokonaisuutta, kuntouttavan työtteen edistämistä, eri viranomaisten ja ammattiryhmien yhteistyötä sekä toimintatapojen kehittämistä.

Vanhuspalvelulain 23 §:n 1 momentin mukaan toimintayksikön johtajan on huolehdittava, että toimintayksikössä järjestetään omavalvonta palvelujen laadun, turvallisuuden ja asianmukaisuuden varmistamiseksi. Omavalvontaa varten on laadittava omavalvontasuunnitelma, joka on pidettävä julkisesti nähtävänä. Suunnitelman toteutumista on seurattava ja palveluja kehitettävä toimintayksikön palveluja saavilta iäkkäiltä henkilöiltä, heidän omaisiltaan ja läheisiltään sekä toimintayksikön henkilöstöltä säännöllisesti kerättävän palautteen perusteella.

Vanhuspalvelulain 23 §:n 2 momentin mukaan Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto voi antaa tarkempia määräyksiä omavalvontasuunnitelman sisällöstä, laatimisesta ja seurannasta.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (sosiaalihuollon asiakaslaki, 812/2000)

Sosiaalihuollon asiakaslain 4 §:n 1 momentin mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan.

Sosiaalihuollon asiakaslain 4 §:n 2 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkieltensä ja kulttuuritaustansa.

Asiakaslain 7 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on laadittava palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma, jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman laatiminen muutoin ole ilmeisen tarpeetonta.

Asiakaslain 7 §:n 2 momentin mukaan suunnitelma on laadittava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhteisymmärryksessä asiakkaan kanssa sekä 9 ja 10 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa asiakkaan ja hänen laillisen edustajansa taikka asiakkaan ja hänen omaisensa

tai muun läheisensä kanssa. Suunnitelman sisällöstä ja asiaan osallisista on lisäksi voimassa, mitä niistä erikseen säädetään.

Asiakaslain 8 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan.

Asiakaslain 8 §:n 2 momentin mukaan asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Sama koskee hänen sosiaalihuoltoonsa liittyviä muita toimenpiteitä. Asiakasta koskeva asia on käsiteltävä ja ratkaistava siten, että ensisijaisesti otetaan huomioon asiakkaan etu.

Asiakaslain 9 §:n 1 momentin mukaan, jos täysi-ikäinen asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi pysty osallistumaan ja vaikuttamaan palvelujensa tai sosiaalihuoltoonsa liittyvien muiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen taikka ymmärtämään ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on asiakkaan tahtoa selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka omaisensa tai muun läheisen henkilön kanssa.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

Sosiaalihuoltolain 4 § 1 momentin 2 ja 3 kohdan mukaan asiakkaan etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimintatavat ja ratkaisut parhaiten turvaavat asiakkaan itsenäisen suoriutumisen ja omatoimisuuden vahvistumisen sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet sekä tarpeisiin nähden oikea-aikaisen, oikeanlaisen ja riittävän tuen.

Sosiaalihuoltolain 4 § 2 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen.

Sosiaalihuoltolain 21 § 5 momentti asumispalveluja toteutettaessa on huolehdittava siitä, että henkilön yksityisyyttä ja oikeutta osallistumiseen kunnioitetaan ja hän saa tarpeenmukaiset kuntoutus- ja terveydenhuollon palvelut.

Sosiaalihuoltolain 30 §:n 1 momentin mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan eikä hänen ihmisarvoaan loukata.

Sosiaalihuoltolain 42 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuollon asiakkaalle on nimettävä asiakkuuden ajaksi omatyöntekijä. Työntekijää ei tarvitse nimetä, jos asiakkaalle on jo nimetty muu palveluista vastaava työntekijä tai nimeäminen on muusta syystä ilmeisen tarpeetonta.

Sosiaalihuoltolain 42 §:n 2 momentin mukaan omatyöntekijän on oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 3 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö. Omatyöntekijänä saa toimia mainitussa pykälässä tarkoitetun ammattihenkilön sijaan terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 2 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö, jos se on asiakkaan palvelukokonaisuuden kannalta perusteltua. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai muun erityistä tukea tarvitsevan henkilön omatyöntekijän tai hänen kanssaan asiakastyötä tekevän työntekijän on oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä. (21.12.2016/1347)

Sosiaalihuoltolain 42 §:n 3 momentin mukaan omatyöntekijänä toimivan henkilön tehtävänä on asiakkaan tarpeiden ja edun mukaisesti edistää 38 §:n 2 ja 3 momentin toteuttamista sekä toimia tarvittaessa muissa tässä laissa säädetyissä tehtävissä.

Sosiaalihuoltolain 48 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuollon henkilöstöön kuuluvan tai vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa tai itsenäisenä ammatinharjoittajina toimivien henkilöiden on toimittava siten, että asiakkaalle annettavat sosiaalipalvelut toteutetaan laadukkaasti.

Sosiaalihuoltolain 48 §:n 2 momentin mukaan, edellä 1 momentissa tarkoitetun henkilön on ilmoitettava viipymättä toiminnasta vastaavalle henkilölle, jos hän tehtävissään huomaa tai saa tietoonsa epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan asiakkaan sosiaalihuollon toteuttamisessa. Ilmoituksen vastaanottaneen henkilön on ilmoitettava asiasta kunnan sosiaalihuollon johtavalle viranhaltijalle.

Sosiaalihuoltolain 48 §:n 3 momentin mukaan ilmoitus voidaan tehdä salassapitosäännösten estämättä.

Sosiaalihuoltolain 48 §:n 4 momentin mukaan kunnan ja yksityisen palveluntuottajan on tiedotettava henkilöstölleen ilmoitusvelvollisuudesta ja sen käyttöön liittyvistä asioista. Ilmoitusvelvollisuuden toteuttamista koskevat menettelyohjeet on sisällytettävä 47 §:ssä tarkoitettuun omavalvontasuunnitelmaan. Ilmoituksen tehneeseen henkilöön ei saa kohdistaa kielteisiä vastatoimia ilmoituksen seurauksena.

Sosiaalihuoltolain 49 §:n 1 momentin mukaan, edellä 48 §:n 2 momentissa tarkoitetun ilmoituksen vastaanottaneen henkilön

tulee käynnistää toimet epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan poistamiseksi. Henkilön on ilmoitettava asiasta salassapitosäännösten estämättä aluehallintovirastolle, jos epäkohtaa tai ilmeisen epäkohdan uhkaa ei korjata viivytyksettä.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (potilaslaki, 785/1992)

Potilaslain 3 §:n 1 momentin mukaan jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla henkilöllä on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon.

Potilaslain 3 §:n 2 momentin mukaan potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Hänen hoitonsa on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan.

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus potilasasiakirjoista (potilasasiakirja-asetus, 298/2009)

Potilasasiakirja-asetuksen 12 §:n 1 momentin mukaan potilasasiakirjoihin tehtävistä merkinnöistä tulee riittävässä laajuudessa käydä ilmi taudinmäärityksen, valitun hoidon ja tehtyjen hoitoratkaisujen perusteet.

Potilasasiakirja-asetuksen 12 §:n 2 momentin mukaan potilasasiakirjoihin tehtävistä merkinnöistä tulee käydä ilmi, miten hoito on toteutettu, onko hoidon aikana ilmennyt jotakin erityistä ja millaisia hoitoa koskevia ratkaisuja sen kuluessa on tehty. Hoitoon osallistuneet on tarvittaessa kyettävä selvittämään.

Potilasasiakirja-asetuksen 12 §:n 6 momentin mukaan, jos potilaan itsemääräämisoikeutta rajoitetaan mielenterveyslain (1116/1990), päihdehuoltolain (41/1986), tartuntatautilain (583/1986) tai muun lain nojalla, siitä tulee tehdä potilasasiakirjoihin erillinen merkintä, josta käy ilmi toimenpiteen syy, luonne ja kesto sekä arvio sen vaikutuksesta potilaan hoitoon samoin kuin toimenpiteen määränneen lääkärin ja suorittajien nimet.

Laki sosiaalihuollon asiakirjoista (254/2015)

Lain 4 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuollon ammattihenkilöt sekä muu asiakastyöhön osallistuva henkilöstö ovat velvollisia kirjaamaan sosiaalihuollon järjestämisen, suunnittelun, toteuttamisen, seurannan ja valvonnan kannalta tarpeelliset ja

riittävät tiedot määrämuotoisina asiakirjoina ja tallettamaan ne 5 §:n mukaisesti. (22.4.2016/300)

Lain 5 §:n mukaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitos antaa tarkemmat määräykset sosiaalihuollon asiakasasiakirjojen rakenteista ja asiakasasiakirjoihin merkittävistä tiedoista.

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015)

Sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 4 §:n mukaan sosiaalihuollon ammattihenkilön ammatillisen toiminnan päämääränä on sosiaalisen toimintakyvyn, yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistäminen sekä syrjäytymisen ehkäiseminen ja hyvinvoinnin lisääminen (1 mom.). Sosiaalihuollon ammattihenkilön velvollisuutena on noudattaa ammattitoiminnassaan, mitä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä asiakastietojen käsittelystä säädetään (2 mom.).

Lain 5 §:n mukaan sosiaalihuollon ammattihenkilö on velvollinen ylläpitämään ja kehittämään ammattitaitoaan sekä perehtymään ammattitoimintaansa koskeviin säännöksiin ja määräyksiin (1 mom.). Sosiaalihuollon ammattihenkilön työnantajan tulee luoda edellytykset sille, että ammattihenkilö saa työssään tarvittavan perehdytyksen ja että hän voi osallistua ammattitaitonsa kehittämiseksi tarpeelliseen täydennyskoulutukseen (2 mom.).

Sosiaalihuollon ammattihenkilölain tarkoituksena on edistää asiakasturvallisuutta sekä sosiaalihuollon asiakkaan oikeutta laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja hyvään kohteluun edellyttämällä, että sosiaalihuollon ammattihenkilöllä on ammattitoiminnan edellyttämä koulutus, riittävä ammatillinen pätevyys ja ammattitoiminnan edellyttämät valmiudet (1 §).

Lain 3 §:n mukaan sosiaalihuollon ammattihenkilöitä ovat ammatinharjoittamisoikeuden saaneet (laillistettu ammattihenkilö) ja ne, joilla lain nojalla on oikeus käyttää sosiaalihuollon ammattihenkilön ammattinimikettä (nimikesuojattu ammattihenkilö). Laillistettu ammattihenkilö (sosiaalityöntekijä, sosionomi, geronomi, kuntoutuksen ohjaaja) on oikeutettu toimimaan asianomaisessa ammatissa ja käyttämään asianomaista ammattinimikettä. Sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun valtioneuvoston asetuksen mukaan nimikesuojattuja ammattihenkilöitä ovat lähihoitaja ja lähihoitajan tutkintoa edeltäneen kouluasteisen tutkinnon suorittaneet kodinhoitaja ja kehitysvammaistenhoitaja. Nimikesuojatun ammattihenkilön tehtävissä voi toimia muukin henkilö, jolla on riittävä koulutus, kokemus ja ammattitaito.

Tartuntatautilaki (1227/2016)

Tartuntatautilain 60 §:n 1 momentin mukaan, jos yleisvaarallisen tartuntataudin tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäillyn tartuntataudin leviämisen vaara on ilmeinen eikä taudin leviämistä voida muulla tavoin estää, virkasuhteinen kunnan tartuntataudeista vastaava lääkäri tai virkasuhteinen sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tartuntataudeista vastaava lääkäri voi päättää henkilön karanteenista enintään yhden kuukauden ajaksi. Päätös karanteenista voidaan tehdä henkilölle, jonka on todettu tai perustellusti epäilty altistuneen yleisvaaralliselle tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäillylle tartuntataudille. (9.7.2020/555)

Tartuntatautilain 60 §:n 2 momentin mukaan virkasuhteinen kunnan tartuntataudeista vastaava lääkäri tai virkasuhteinen sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tartuntataudeista vastaava lääkäri voi tehdä päätöksen karanteenista myös 1 momentissa tarkoitetun henkilön tahdosta riippumatta.

Rikoslaki (39/1889)

Rikoslain 4 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan aloitetun tai välittömästi uhkaavan oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi tarpeellinen puolustusteko on hätävarjeluna sallittu, jollei teko ilmeisesti ylitä sitä, mitä on pidettävä kokonaisuutena arvioiden puolustettavana, kun otetaan huomioon hyökkäyksen laatu ja voimakkuus, puolustautujan ja hyökkääjän henkilö sekä muut olosuhteet.

Rikoslain 4 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan muun kuin edellä 4 §:ssä tarkoitetun, oikeudellisesti suojattua etua uhkaavan välittömän ja pakottavan vaaran torjumiseksi tarpeellinen teko on pakkotilatekona sallittu, jos teko on kokonaisuutena arvioiden puolustettava, kun otetaan huomioon pelastettavan edun ja teolla aiheutetun vahingon ja haitan laatu ja suuruus, vaaran alkuperä sekä muut olosuhteet.